

De AOW-leeftijd. Breekpunt?

Een onderzoek naar de invloed van framing op attitudevorming tijdens de financiële crisis

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Faculteit: Geesteswetenschappen

Auteur: Remco Broer

Studentnummer: 0331570

Opleiding: Communicatiestudies

1^e Begeleider: Henk Pander Maat

2^e begeleider: Frank Jansen

Voorwoord

Met het inleveren van deze scriptie komt er eind aan mijn studententijd. Een tijd waar ik de rest van mijn leven met veel plezier op kan terugkijken. Hoewel het een tijd is geweest van soms hele succesvolle perioden en andere perioden waarin het wat minder wilde lukken, hou ik er na het inleveren van deze scriptie toch een goed gevoel aan over. De eerste 3 jaar van mijn bachelor communicatie- en informatiewetenschappen voorbij gevlogen met over het algemeen goede resultaten. Ook het begin van mijn master communicatiewetenschappen verliep spoedig tot het moment dat ik mijn scriptie moest gaan schrijven. Hier ben ik tegen veel problemen aangelopen en heb ik uiteindelijk ook bijna 3 jaar over gedaan. Ik ben dan ook blij dat ik vanaf het moment dat Henk Pander Maat mijn begeleiding op zich heeft genomen het allemaal wat vlotter is gaan lopen, waarvan deze scriptie het uiteindelijke resultaat is. Mijn dank aan hem en ook aan mijn tweede begeleider Frank Janssen is dan ook zeer groot.

Andere personen aan wie ik dank verschuldigd ben zijn mijn ouders die mij altijd zijn blijven steunen en die mij altijd op het hart hebben gedrukt dat “dat papiertje” zo belangrijk is. Doordat zij mij altijd zijn blijven steunen en onophoudelijk hebben aangespoord om overal achter aan te blijven gaan, ben ik gekomen waar ik nu ben. Ook de steun van mijn vriendin en vrienden, die mij ook gedurende de hele periode zijn blijven motiveren en in mij zijn blijven geloven, heeft mij heel veel goed gedaan en ik wil hen dan ook via deze weg bedanken.

Tot slot wil ik het ClickValue, het bedrijf waar ik op dit moment werk en waar ik ook gedurende mijn studie stage heb gelopen, bedanken. Ik heb van hen alle tijd en ruimte gekregen om af te studeren. Zij hebben mij ook erg geholpen met de planning van mijn scriptie, mede waardoor ik deze scriptie uiteindelijk tot een goed eind heb kunnen brengen.

Remco Broer
Utrecht, augustus 2010

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	5
2.1 Framing	6
2.2 Vertrouwen	9
2.3 Eerder onderzoek naar de invloed van de media op het gedrag van mensen	11
3. Onderzoeksvragen	14
4. Onderzoeksopzet	14
4.1 Materiaal	15
4.2 Conditie	15
4.3 Hypothesen	16
4.4 Selectie proefpersonen	18
4.5 Vragenlijst	19
5. Resultaten	21
5.1 Controlevariabelen	21
5.2 Constructen	22
5.3 Resultaten onderzoek	23
6. Conclusie	32
7. Discussie	35
Bijlage 1: literatuur	38
Bijlage 2: Nieuwsberichten	40
Bijlage 3: Vragenlijst	45
Bijlage 4: SPSS resultaten (CD-ROM)	48

1. Inleiding

Volgens velen is de financiële crisis een selffulfilling prophecy. Met andere woorden de financiële crisis dankt zijn bestaansrecht vooral aan zichzelf. Uiteraard ga ik niet ontkennen dat de wereld momenteel in een financiële crisis verkeert. Ik ben echter wel van mening dat de instandhouding van de financiële crisis vooral te wijten is aan de manier waarop de media omgaan met de financiële crisis.

De financiële crisis wordt uiteraard niet veroorzaakt door de media. Hier zijn de banken en de financiële instellingen schuldig aan en dan met nadruk die in de Verenigde Staten. De Verenigde Staten is een land waar leven op de pof, het gebruik van creditcards en torenhoge hypotheeken de normaalste zaken van de wereld zijn. Amerikanen gebruiken de ene creditcard om de andere af te betalen, zonder na te denken of geïnformeerd te worden over de risico's hiervan. Uiteindelijk moet er natuurlijk wel geld zijn om de betalingen te rechtvaardigen. Door het winstbejag van onder andere de creditcardmaatschappijen, maar ook van de banken en de hoge bonussen die werknemers konden verdienen, is het zover gekomen dat banken uiteindelijk hun eigen schulden niet meer kunnen betalen en het gevolg daarvan is de financiële crisis waar we tot op de dag van vandaag in verkeren.

Uiteraard is dit een zeer simpele uitleg van het ontstaan van de financiële crisis. Mijn doel binnen dit onderzoek is dan ook niet het beantwoorden van de schuldvraag over wie deze crisis veroorzaakt heeft. Mijn focus ligt meer op de vraag wie er verantwoordelijk is voor het in stand houden van de financiële crisis en hierbinnen zijn naar mijn idee de media een belangrijke partij.

De media zijn een partij waarbij het goed gaat naarmate de situatie in een land of in de wereld verslechtert. Wanneer ik naar het nieuws kijk op tv of lees in de krant valt mij op dat de meeste artikelen een negatieve inslag hebben. Zelfs wanneer er een dag iets positiefs te melden valt, weten de meeste media wel iemand te vinden die er een negatief commentaar op geeft. Meestal wordt dit kleine stukje negatief commentaar dan op zo'n manier gebracht dat dit uiteindelijk het deel van het nieuws is dat de volgende dag de headlines haalt.

Hier wil ik mij dan ook binnen mijn afstudeerscriptie op richten. De media maken bewust of onbewust de keuze om nieuws op een bepaalde manier te brengen. Dit wordt framing genoemd. Uit eerder onderzoek blijkt dat de gekozen invalshoek van waaruit het nieuws gebracht wordt van grote invloed is op de manier waarop mensen het nieuws onthouden en verwerken. Uit eerder onderzoek naar de invloed van negatief nieuws op het vertrouwen dat mensen hebben in politieke leiders blijkt ook dat naarmate de toon van het nieuws negatiever wordt, mensen minder vertrouwen hebben in hun politieke leiders.

Dit is een punt van belang wanneer we het hebben over de financiële crisis. Ons hele financiële systeem is gebaseerd op vertrouwen. Geld is waardeloos, pas wanneer iemand zegt: "dit stukje papier is tien euro waard", en iemand anders gelooft dit en heeft er dus vertrouwen in dat dit waar is, pas dan krijgt geld waarde. Op dit moment is het vertrouwen dat mensen hebben in geld en het hele financiële systeem gedaald tot een dieptepunt. Naar mijn idee hebben de media vooral hier een grote rol in gespeeld. Voor veel mensen is dat wat de media ze vertellen, de enige informatie die ze hebben om hun oordeel te geven over de financiële crisis. Wanneer alleen maar de negatieve kant van het nieuws belicht wordt, zal het vertrouwen van mensen verder dalen met als gevolg dat ze hun bestedingen uitstellen totdat het beter gaat met de economie. Als gevolg hiervan zal het alleen maar slechter gaan met de economie, waardoor de neerwaartse spiraal alleen maar doorzet.

De belangrijkste vraag die ik met dit onderzoek hoop te beantwoorden is dan ook:

“In hoeverre speelt framing een rol in de manier waarop mensen denken over de financiële crisis en het vertrouwen dat mensen hebben in de toekomst?”

De invloed van framing is zoals gezegd al vaker onderzocht. Hierbij gaat het echter vaak om onderwerpen van politieke aard. Dit gaat vaak om een momentopname waar naar toe geleefd wordt, bijvoorbeeld de verkiezingsdag en de daarbij behorende uitslag. De financiële crisis is echter een onderwerp dat een veel grotere invloed heeft op het dagelijks leven van respondenten. Wanneer iemand zijn stem heeft uitgebracht gaat het leven door, wanneer iemand echter zijn baan kwijt raakt door de crisis verandert er veel meer. Mijn bijdrage aan de bestaande literatuur is dan ook tweeledig. In de eerste plaats richt dit onderzoek zich op het financiële systeem waar bestaand onderzoek zich vooral richt op de politiek. Ten tweede hoop ik met dit onderzoek een kleine bijdrage te leveren aan de bewustwording van mensen over de invloed van de media op de financiële crisis, waardoor deze invloed vermindert met als gevolg een sneller herstel van de financiële crisis.

In de volgende hoofdstukken zal ik bespreken welke theorieën van belang zijn voor het beantwoorden van deze vraag. Vervolgens zal ik deze algemene vraag omzetten in een operationaliseerbare onderzoeksvraag met bijbehorende hypothesen en een beschrijving geven van de gebruikte onderzoeksmethode. Vervolgens zal ik de resultaten van dit onderzoek bespreken en hopelijk kan ik op basis van deze resultaten een uitspraak doen over de rol die de media spelen bij het voortduren van de financiële crisis. Ik zal afsluiten met het bespreken van mogelijke problemen die ik ben tegen gekomen tijdens het onderzoek en eventuele mogelijkheden tot verbetering van het onderzoek of mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zal ik bestaande theorieën bespreken die van belang zijn voor dit onderzoek. Ik zal hieronder een klein overzicht geven van deze onderwerpen, voorzien van een kleine toelichting:

- Framing: binnen het kader van dit onderzoek gaat het om de manier waarop het nieuws aan mensen wordt aangeboden. Een nieuwsbericht bestaat zelden uit kale feiten. De invalshoek die gekozen wordt is van belang voor de manier waarop de ontvanger de boodschap verwerkt. Met dit onderzoek wil ik het belang van deze invalshoek in beeld brengen. Ik wil dit doen met het oog op de huidige financiële crisis om zodoende mijn bescheiden bijdrage te brengen aan het in beeld brengen van de oorzaken.
- Vertrouwen: zoals uit de inleiding blijkt, speelt naar mijn idee vertrouwen een belangrijke rol binnen de financiële crisis. Hoewel vertrouwen voor iedereen een bekend begrip is, is het niet zo makkelijk als het klinkt. Bedenk zelf maar eens wat het begrip vertrouwen voor jou betekent.
- Overtuigingen, waarden en attitudes: Deze begrippen vormen de basis van vertrouwen. Vertrouwen is de inschatting die een individu maakt vanuit zijn eigen normen en waarden, van de competenties, eerlijkheid en/of de betrouwbaarheid van een persoon of instelling. (Kleinnijenhuis et al., 2006). Deze definitie zal verderop in dit hoofdstuk worden toegelicht.
- Eerder onderzoek naar de invloed van de media op de financiële crisis: Uiteraard is dit van belang. Conclusies uit eerder onderzoek vormen altijd een goede leidraad voor soortgelijk onderzoek. Ook de opzet van dit onderzoek is voor een belangrijk deel gebaseerd op eerder onderzoek.

2.1 Framing

Framing wordt door Hans Hoeken (1998) omschreven als de manier waarop een bepaalde keuze wordt beschreven. Hij geeft hierbij het voorbeeld van een onderzoek van Kahneman en Tversky (1984). Hierin wordt aan proefpersonen gevraagd welk programma zij zouden kiezen als ze voor het volgende probleem worden gesteld:

Stel je voor dat de Verenigde Staten zich aan het voorbereiden zijn op een ongewone Aziatische ziekte die naar alle waarschijnlijkheid 600 slachtoffers zal eisen. Er zijn twee preventieprogramma's ontwikkeld. Wetenschappelijk onderzoek heeft de consequenties van elk programma bepaald. De prognoses zijn als volgt:

- Als programma A wordt uitgevoerd, dan worden 200 mensen gered.
- Als programma B wordt uitgevoerd, dan is er een kans van 1 op 3 dat 600 mensen worden gered en een kans van 2 op 3 dat niemand wordt gered.

Vervolgens wordt aan de proefpersonen gevraagd welk programma zij zouden kiezen. Na verloop van tijd is aan dezelfde proefpersonen nogmaals hetzelfde probleem voorgelegd. De opties waren nu echter als volgt geformuleerd:

- Als programma A wordt uitgevoerd dan sterven 400 mensen.
- Als programma B wordt uitgevoerd dan is er een kans van 1 op 3 dat niemand sterft en een kans van 2 op 3 dat 600 mensen sterven.

Het is duidelijk wanneer je de twee manipulaties naast elkaar ziet dat de consequenties van beide programma's dezelfde zijn. Bij programma A zullen bijvoorbeeld in beide formuleringen 200 mensen gered worden en 400 mensen sterven. Het verschil zit in dit onderzoek in de formulering van de programma's. In het eerste deel van het onderzoek worden de keuzes geformuleerd als het aantal mensen dat gered kan worden (gered worden vs. niet gered worden). In het tweede deel worden de keuzes geformuleerd als het aantal mensen dat zal sterven (sterven vs. niet sterven).

Het bleek dat mensen die in het eerste experiment voor programma A hadden gekozen, in het tweede experiment vaak voor optie B kozen. Dit effect wordt het framing-effect genoemd. De verschuiving van de keuze door proefpersonen van optie A naar optie B is enkel het gevolg van een verandering in de formulering van de opties.

Bovenstaand voorbeeld geeft een goed beeld van wat het framing-effect precies inhoudt. Echter zijn er meerdere vormen van framing mogelijk. Ik zal in het vervolg van deze paragraaf aangeven welke vormen relevant zijn voor het beantwoorden van de hoofdvraag.

Als startpunt hiervoor zal ik gebruik maken van een artikel van De Vreese (2004). In dit artikel omschrijft hij framing als: "to select some aspects of a perceived reality and make them more salient". Het verschil met de definitie die Hoeken gebruikt, is dat Hoeken het vooral heeft over de manier waarop een bepaalde keuze wordt omschreven. Wanneer we het hebben over uitingen in de media dan hebben we het meestal niet over een bewuste keuze die de ontvanger moet maken. De boodschap wordt verzonden en in die hoedanigheid verwerkt door de ontvanger. De definitie die wordt gebruikt door de Vreese is beter toepasbaar op media-uitingen.

Semetko en Valkenburg (2000) maken in hun artikel onderscheid tussen vijf soorten frames die in zowel het geschreven nieuws als het nieuws op televisie terug komen. Op basis van eerder onderzoek maken zij onderscheid tussen de volgende vijf frames:

- Responsibility frame: Dit frame omschrijft een onderwerp in termen van verantwoordelijkheid voor een bepaald probleem of een bepaalde oplossing. De verantwoordelijkheid wordt binnen dit frame toegeschreven aan de regering een groep of een individu.
- Economic consequences frame: Dit frame beschrijft onderwerpen op een manier waarop duidelijk wordt wat de economische gevolgen zijn voor een bepaalde groep. Hierbij kan gedacht worden aan de gevolgen voor een persoon, maar ook bijvoorbeeld landen of werelddelen.
- Conflict frame: Binnen dit frame wordt de nadruk gelegd op conflicten tussen bepaalde personen of groepen. Dit frame komt men vaak tegen in het politieke nieuws. Gecomplieerde onderwerpen worden hierin vaak gereduceerd tot een versimpelde weergave van de werkelijkheid met de nadruk op het conflict tussen verschillende partijen.
- Human interest frame: Binnen dit frame wordt er naar een onderwerp gekeken vanuit menselijk perspectief. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer het journaal een interview uitzendt met de lokale groenteboer om te laten zien hoe de financiële crisis ook de “gewone” man raakt. Met dit frame wordt vaak geprobeerd om de lezer/kijker persoonlijk betrokken te laten raken bij het nieuws. Mensen kunnen zich makkelijker identificeren met een kleine ondernemer dan met bijvoorbeeld een bank.
- Morality frame: Hierbinnen wordt het nieuws over een bepaald onderwerp gebracht op een manier waaruit de onderliggende normen en waarden blijken van bijvoorbeeld de journalist, uitgever of omroep.

Vervolgens zijn zij gaan kijken in welke mate de beschreven frames terugkomen in het nieuws en of er verschil zit gebaseerd op medium (krant vs. televisie) of op onderwerp van het nieuwsbericht (bijvoorbeeld politiek nieuws, economisch nieuws, etc.). Dit doen zij aan de hand van een vragenlijst bestaande uit 20 vragen. Deze vragenlijst bestond uit 20 vragen waarbij een codeur aan moest geven met een 0 of 1 of het frame als dan niet aanwezig is in het bericht.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat het responsibility frame het meest voorkomt in de media gevolgd door het conflict frame, economic consequences frame, human interest frame en het morality frame. Ook komt uit dit onderzoek naar voren dat het medium niet van invloed is op het gebruikte frame, maar dat er wel een verschil is in soorten nieuws. In serieus nieuws wordt vaker gebruik gemaakt van het responsibility frame, terwijl bij sensatiegericht nieuws vaker het human interest frame wordt gebruikt.

Het is belangrijk om aan te geven dat bovenstaande frames elkaar niet uitsluiten. Het kan dus voorkomen dat er binnen een nieuwsbericht meerdere soorten frames naar voren komen.

De Vreese (2004) gaat in zijn artikel in op het conflict frame en het economic consequences frame. Hij maakt hierbij gebruik van een experiment, wanneer hij op zoek gaat naar een antwoord op de vraag of de toepassing van een bepaald frame ook van invloed is op de manier waarop ontvangers van dit nieuws denken over het betreffende onderwerp.

In dit experimentele onderzoek maakt De Vreese gebruik van een gemanipuleerde nieuwsuitzending die tot stand is gekomen met medewerking van het NOS journaal. Hierin zijn alle variabelen hetzelfde behalve het frame waarin het gemanipuleerde nieuwsbericht wordt aangeboden.

Het nieuwsbericht betreft een bericht over een snelle toetreding van Polen tot de EU. In beide versies wordt dezelfde informatie gegeven aan kernfeiten en achtergrond. Aan het einde van het

bericht komt de manipulatie naar voren. In de versie waarbij het conflict frame wordt geactiveerd, wordt afgesloten met de tegenstrijdige standpunten van twee ministers van twee Nederlandse regeringspartijen. In het economic consequences frame wordt afgesloten met de mogelijke financiële gevolgen die een snelle toetreding van Polen heeft voor de Nederlandse belastingbetaler.

Na het zien van het nieuwsbericht is aan proefpersonen gevraagd om 3 vragenlijsten in te vullen. Hun was verteld dat ze meededen aan een onderzoek naar hun beleving van het nieuws op televisie. De vragenlijsten gingen dan ook over dit onderwerp en hebben verder geen toegevoegde waarde voor het onderzoek, anders dan de afleiding van het eigenlijke onderwerp van het onderzoek.

Vervolgens hebben zij aan de proefpersonen gevraagd om al hun gedachten over het onderwerp te vertellen aan de onderzoeker. Deze methode is verkozen boven een meer gesloten procedure, zoals een vragenlijst, om sturing in de vragen en antwoorden van de onderzoeker te voorkomen.

Vervolgens zijn de onderzoekers gaan scoren in hoeverre de gedachten van de proefpersonen overeen komen met de aangeboden nieuwsframes. Ze zijn dus gaan kijken in hoeverre proefpersonen hun gedachten omschrijven in termen van conflict of economische consequenties. Uit de resultaten blijkt dat het gekozen frame invloed heeft op de manier waarop proefpersonen hun gedachten omschrijven. Proefpersonen die het nieuwsbericht hadden gezien waarin het conflict frame werd toegepast, beschreven hun gedachten ook vaak in een vorm waarbij conflict een rol speelt. Hetzelfde geldt voor het economic consequences frame. Proefpersonen die het nieuws in dit frame te zien kregen waren ook eerder geneigd hun gedachten te beschrijven in termen van financiële winst of verlies. De manier waarop nieuws wordt aangeboden is dus van invloed op de manier waarop mensen het nieuws verwerken.

Uit dit onderzoek komt ook naar voren dat wanneer proefpersonen gevraagd wordt om de inhoud van het nieuwsbericht te vertellen tegen iemand die het niet gezien heeft, de proefpersoon net zo veel waarde hecht aan het gebruikte frame als aan de kernfeiten uit het nieuwsbericht. Deze resultaten worden echter wel beïnvloed door persoonlijke kenmerken namelijk politieke kennis en affiniteit met het onderwerp.

Een ander belangrijk artikel, met het oog op het ontwerp van het onderzoek, is dat van Valkenburg et al. (1999). Hierin wordt onderzocht wat de invloed is van framing in krantenberichten op de manier waarop respondenten hun gedachten weergeven en wat de invloed is van framing op het herinneren van kernfeiten uit het nieuwsbericht. In dit onderzoek wordt aandacht besteed aan de volgende frames: conflict frame, responsibility frame, economic consequences frame en het human interest frame. De onderwerpen die besproken worden in het onderzoeksmateriaal zijn de hoge misdaadcijfers en de invoering van de Euro, twee onderwerpen die in de periode van het onderzoek zeer actueel waren.

Vooraf het eerste deel is van belang voor dit onderzoek. Hierbij wordt proefpersonen gevraagd om na het lezen van de (al dan niet geframede) artikelen in enkele steekwoorden hun gedachten op papier te zetten. Van de gebruikte nieuwsberichten zijn de titel, eerste en laatste alinea aangepast conform het frame.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat de manier waarop mensen hun gedachten weergeven op papier in hoge mate wordt beïnvloed door het gebruikte frame. Hierbij heeft het onderwerp van het nieuwsbericht geen invloed op de uitkomst. Het verschil in het gebruikte frame is dus geheel verantwoordelijk voor het verschil in resultaten.

Deze resultaten zijn van belang voor dit onderzoek, omdat mensen hun gedachten dus ordenen en vormen aan de hand van de manier waarop de media erover berichten. Binnen dit onderzoek zullen we dit als gegeven beschouwen. De volgende stap is het meten van de invloed die framing heeft op

de attitude die mensen hebben ten opzichte van de onderwerpen die in het nieuwsbericht worden besproken.

2.2 Vertrouwen

Vertrouwen is de inschatting die een individu maakt vanuit zijn eigen normen en waarden, van de competenties, eerlijkheid en/of de betrouwbaarheid van een persoon of instelling (Kleinnijenhuis et al., 2006). Het begrip vertrouwen is, zoals al aan de definitie te zien is, een lastig begrip. Om een goed beeld te krijgen van het begrip vertrouwen dat binnen dit onderzoek gehanteerd zal worden zal ik een onderscheid maken tussen enkele vormen van vertrouwen.

Adler (2001) beschrijft in zijn artikel drie vormen van vertrouwen die van belang zijn wanneer het gaat om de manier waarop organisaties met elkaar interacteren. Hoewel dit artikel gericht is op de manier waarop organisaties met elkaar omgaan, zijn de definities die gebruikt worden in dit artikel ook bruikbaar voor dit onderzoek. Op de eerste plaats is er interpersoonlijk vertrouwen. Dit is het vertrouwen dat ontstaat wanneer individuen elkaar ontmoeten. Door dit contact zal er een bepaalde vertrouwensband ontstaan tussen deze individuen. Zij maken op basis van hun eigen normen en waarden een beoordeling van de ander en baseren hierop de mate van vertrouwen dat zij de ander schenken. Een andere vorm van vertrouwen is wat Adler noemt "community trust". Hierbij gaat het om het vertrouwen dat er is op basis van opgebouwde reputatie in een netwerk van andere betrouwbare partijen. Wanneer we dit doortrekken naar de maatschappij, gaat het hier om het vertrouwen dat gebaseerd is op het oordeel dat anderen hebben binnen het netwerk waarin het individu zich begeeft. Een voorbeeld hiervan is wat er gebeurt bij mond-tot-mond reclame. Mensen schaffen een product of dienst aan op basis van beoordelingen die anderen aan dit product of deze dienst geven.

De laatste vorm die hij bespreekt is "system trust". Hierbij gaat het om vertrouwen dat mensen en organisaties hebben op basis van de regels die gelden in de maatschappij waarbinnen deze mensen en organisaties zich begeven. Hierbij kan het gaan om de wetten die gelden in een maatschappij, maar het kan ook gaan om bijvoorbeeld vertrouwen in het financiële systeem.

Binnen dit onderzoek naar de financiële crisis zijn vooral community en system trust van belang. Aan de ene kant is het vertrouwen van mensen geschaad doordat banken niet meer aan hun verplichtingen kunnen voldoen. Aan de andere kant is het vertrouwen nog meer geschaad doordat mensen beïnvloed worden door wat ze horen van anderen en bijvoorbeeld op het nieuws (community trust).

We zijn deze paragraaf begonnen met de definitie van vertrouwen. Hierin wordt gesteld dat mensen een inschatting maken op basis van hun eigen normen en waarden om zodoende de betrouwbaarheid van een ander in te schatten. Normen en waarden zijn twee begrippen die iedereen wel kent. Wanneer je iemand vraagt wat deze begrippen betekenen en misschien nog wel belangrijker wat het verschil is tussen de twee begrippen, zal dit waarschijnlijk veel verschillen per persoon. Om duidelijk te krijgen wat we binnen dit onderzoek bedoelen wanneer we het hebben over normen en waarden zal ik de begrippen hieronder uiteenzetten om een zo goed mogelijk beeld te krijgen wat er binnen dit onderzoek bedoeld wordt met normen en waarden.

Hoeken (1998) schrijft over een systeem dat bestaat uit overtuigingen, attitudes en waarden. Dit komt naar mijn idee zeer goed overeen met wat de maatschappij verstaat onder normen en waarden. Hoeken omschrijft waarden als doelen waar iedereen naar streeft tijdens zijn leven. Deze

doelen zijn universeel van aard en zullen verschillen in de mate waarin dit voor een individu van belang is. Voorbeeld hiervan zijn een gelukkig leven, iets bereiken in het leven en veiligheid voor jezelf en je gezin. Per persoon kan de rangschikking van deze doelen naar belang verschillen. Zo kan het zijn dat de een veiligheid voor zichzelf belangrijker vindt dan iets willen bereiken in het leven, terwijl dit voor de volgende persoon omgekeerd kan zijn, maar iedereen zal echter al deze doelen nastreven.

De twee andere hoekstenen uit de theorie van Hoeken zijn overtuigingen en attitudes. Het belangrijkste kenmerk van een overtuiging is dat deze te toetsen is aan de waarheid. Zo zijn er busladingen toeristen die denken dat Amsterdam een synoniem is voor Nederland. Hun overtuiging is dat Nederland en Amsterdam hetzelfde zijn. Dit is waar het tweede belangrijke punt met betrekking tot overtuigingen om de hoek komt kijken, namelijk de zekerheid van de overtuiging. Wanneer iemand zekerder is van zijn eigen overtuiging zal hij deze overtuiging zwaarder mee laten wegen in zijn uiteindelijke beslissing.

Attitudes zijn de evaluaties van bepaalde objecten of van bepaald gedrag. Attitudes die gericht zijn op bepaalde objecten worden doelattitudes genoemd. Zo kun je bijvoorbeeld de doelattitude hebben dat ons financiële systeem zwak is. Attitudes gericht op gedrag noemen we gedragsattitudes. Een voorbeeld hiervan is de mening die mensen hebben ten opzichte van uitgaven doen in deze tijd van crisis.

Doel- en gedragsattitudes zijn vaak aan elkaar verbonden. Wanneer je bijvoorbeeld negatieve attitude hebt tegenover leningen (doelattitude) zul je ook liever geen lening aangaan. Je hebt dus een negatieve attitude tegenover geld lenen (gedragsattitude).

Voor de duidelijkheid zal ik hieronder een voorbeeld uitwerken met het oog op de interactie tussen waarden, attitudes en overtuigingen.

Stel iemand heeft als belangrijke waarde in zijn leven een gelukkig leven. Hiervoor vindt hij het belangrijk om financieel onafhankelijk te zijn. Nu komt er op een gegeven moment een mogelijkheid langs voor deze persoon om een investering te doen in een bedrijf, wat hem een beter rendement op kan leveren dan wanneer hij zijn geld op een spaarrekening zou zetten. Wanneer deze persoon zijn beslissing puur zou laten afhangen van het rendement zou hij volgens bepaalde economische theorieën altijd kiezen voor de investering. Dit levert hem namelijk het meeste op. In de praktijk blijkt echter dat mensen niet volledig rationeel handelen.

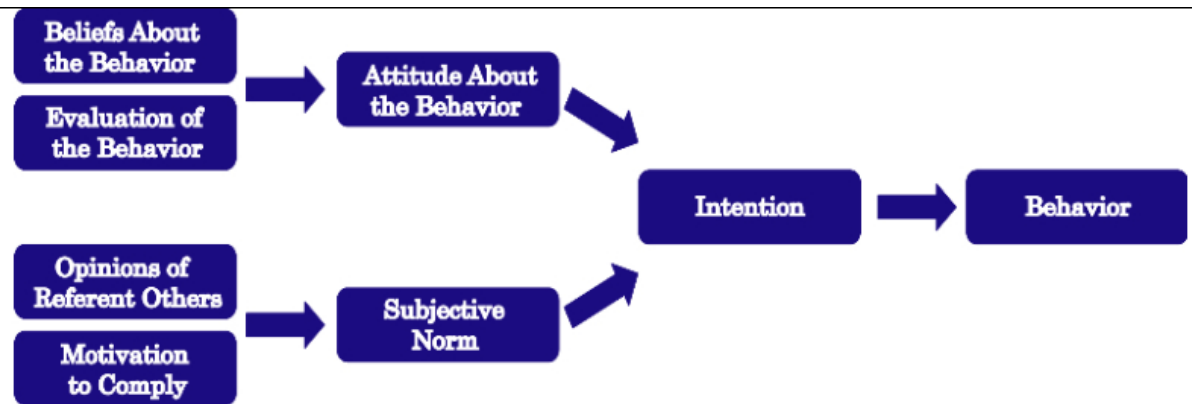
Deze persoon heeft bepaalde overtuigingen waarop hij zijn beslissing zal laten afhangen.

Voorbeelden van zulke overtuigingen zijn:

- Het bedrijf is een betrouwbaar bedrijf en zal bijna zeker in staat zijn om het rendement dat ze beloven te halen.
- Mijn huidige bank is afhankelijk van hulp van de staat om overeind te blijven en is dus niet een zekerheid voor mijn geld
- Het bedrijf zal weinig last ondervinden van de financiële crisis.

Dit zijn allemaal overtuigingen die aan de werkelijkheid te toetsen zijn. Het is echter ook van belang hoe zeker iemand is van deze overtuigingen en hoe wenselijk hij de consequenties acht die bij de overtuigingen horen. Wanneer wij deze persoon ondervragen naar zijn attitudes ten opzichte van deze doelen (de bank, het bedrijf, en de financiële crisis) in combinatie met zijn oordelen over de wenselijkheid van de consequenties, zal de uitkomst van deze vragen een goed beeld geven over de beslissing die hij zal nemen.

Voor een schematische voorstelling van het hierboven gegeven voorbeeld over hoe overtuigingen van invloed kunnen zijn op het gedrag van mensen biedt de theory of reasoned action (Ajzen & Fishbein) uitkomst.

Figuur 1: Theory of reasoned action (Ajzen & Fishbein, 1975)

Zoals te zien is in de figuur worden intentie en gedrag gedreven door aan de ene kant overtuigingen en het belang dat wordt meegegeven aan die verschillende overtuigingen. Aan de andere kant wordt het gedrag bepaald door de meningen van anderen mensen uit de directe omgeving. Het is per persoon weer verschillend in hoeverre iemand belang hecht aan wat mensen binnen zijn omgeving van zijn gedrag vinden.

2.3 Eerder onderzoek naar de invloed van de media op het gedrag van mensen

Eerder onderzoek naar het gedrag van mensen onder invloed van de media is vooral gericht op de politiek in tijden van verkiezingen. Ook in de marketingliteratuur is geschreven over framing. Een relevant voorbeeld hiervan is de literatuur met betrekking tot een- en tweezijdige boodschappen (bijv. Etgar & Goodwin, 1982 en Eisand, 2006). Hoewel dit ook een zeer interessante invalshoek zou zijn van dit onderzoek, is de literatuur gericht op politiek naar mijn idee beter toepasbaar op dit onderzoek en goed te gebruiken als richtlijn in dit onderzoek naar het effect van nieuws in de media. De financiële crisis wordt immers voor een groot deel beïnvloed wordt door de politiek. Hieronder zal ik enkele artikelen bespreken die in mijn ogen belangrijke richtlijnen bieden voor dit onderzoek. Het eerste artikel van Kleinnijenhuis (2006) bespreekt de invloed van de media op het vertrouwen dat mensen hebben in de politiek. Hij gaat hierbij uit van bestaande studies waarvan de resultaten niet overeen komen. Binnen deze studies is onderzoek gedaan naar de invloed die intensieve blootstelling aan media en/of het karakter van het nieuws onder invloed van de media heeft op het vertrouwen in politiek leiders en politieke partijen. Verschillende studies geven aan dat de invloed van de media een negatief effect heeft op het vertrouwen dat mensen hebben in de politiek (Capella, 2002; Capella & Jamieson 1997; De Vreese & Semetko 2002; Putnam 2002). Andere studies (Gross et al. 2004; Hetherington 1998; Moy & Scheufele 2000; Norris 2002) meten echter geen effect in de invloed van de media op het politieke vertrouwen.

Binnen het onderzoek van Kleinnijenhuis ligt de focus op conflictgeoriënteerd nieuws, dat wordt gedefinieerd als nieuws waarin een politiek leider of partij positief of negatief commentaar ontvangt van een derde partij. Binnen dit onderzoek is gekeken naar de toon van het nieuws in diverse kranten

en nieuwsuitzendingen op tv, Waarbij de toon van het nieuws bepaald wordt als het saldo van positief en negatief commentaar per bericht. Hierbij wordt een negatief commentaar gecodeerd met -1 en een positief commentaar met +1 en gewogen naar de plaats die het commentaar heeft binnen het nieuwsbericht (vooraan of achteraan).

Vervolgens is er, via 5 tweewekelijkse vragenlijsten, aan respondenten gevraagd naar hun vertrouwen in de politiek en politieke leiders en is er gekeken naar de samenhang die dit vertoont met de toon van het nieuws in die periode. Deze peilingen hebben plaatsgevonden tijdens de verkiezingsperiode in 2002.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat de mate van negativiteit in het nieuws in hoge mate van invloed is op het vertrouwen dat mensen hebben in de politieke leiders van de diverse partijen. Het vertrouwen van mensen daalt naarmate de toon van het nieuws negatiever is. Andere invloeden op het vertrouwen van mensen in hun politieke leiders die uit dit artikel naar voren komen zijn hun eerdere stemgedrag (stemmen mensen bijvoorbeeld van huis uit op een partij) en het opleidingsniveau van de respondenten. Hoe hoger opgeleid mensen zijn, des te minder zullen zij zich laten beïnvloeden door negatief nieuws.

Chan (1997) haalt in haar artikel een belangrijk punt naar voren wanneer het gaat om het meten van vertrouwen onder invloed van de media. Binnen dit onderzoek gaat het om de aandacht voor het nieuws gericht op politieke campagnes op televisie en in kranten. Zij beargumenteert dat het niet het nieuwsaanbod dat van belang is in het meten van vertrouwen, maar de aandacht die mensen geven aan het aanbod van nieuws. Er kan immers wel veel nieuws zijn, maar als een respondent nooit naar het nieuws kijkt of een krant leest, kan zijn beoordeling van vertrouwen niet worden toegeschreven aan het nieuwsaanbod. Hierbij dient naar mijn idee wel rekening gehouden te worden met de manier waarop aandacht voor het nieuws gemeten wordt. Binnen het onderzoek van Chan wordt dit gedaan door een vraag op te nemen in het onderzoek die de aandacht voor het politieke nieuws moet meten. Het gaat hier dus om een inschatting die het individu zelf maakt. Deze manier van meten is vrij subjectief. Als een proefpersoon 1 enkel nieuwsbericht heeft gelezen, terwijl deze normaal gesproken nooit het nieuws leest, zal hij zijn aandacht voor het nieuws hoger inschatten dan een andere proefpersoon die altijd het nieuws volgt en zich niet specifiek heeft verdiept in het campagnenieuws.

Uit het onderzoek van Chan komt naar voren dat aandacht voor nieuws gericht op politieke campagnes op televisie een negatieve impact heeft op het vertrouwen in de regering, maar dat aandacht voor het nieuws in de krant geen significant effect laat zien op datzelfde vertrouwen. Lecheler et al. (2009) meet de invloed van betrokkenheid¹ op het effect van framing. Hierin onderzoekt ze onder andere of de mate van betrokkenheid bij een onderwerp een effect heeft op het oordeel dat mensen over dat onderwerp geven. Zij doet dit door Denen te vragen naar het belang dat zij hechten aan de onderwerpen "privatisering ouderzorg in Denemarken" (hoge betrokkenheid) en "handelsverklaring tussen China en WTO" (lage betrokkenheid). Vervolgens wordt aan drie groepen gevraagd om een 1 van de 3 versies van een fictief nieuwsbericht te lezen over de economische consequenties van het onderwerp van de tekst. Deze waren positief, negatief of neutraal. In de neutrale versie kregen proefpersonen alleen de kerntekst te lezen.

Uit dit onderzoek komt naar voren, hoewel niet eenduidig, dat proefpersonen met een lage betrokkenheid die het negatief geframede nieuwsbericht hebben gelezen een negatiever oordeel geven aan de onderwerpen binnen het bericht dan de proefpersonen met een lage betrokkenheid

¹¹ Vertaald uit het Engels. Letterlijk gevraagd is: "How important is this issue to you personally?"

die het positief geframede nieuwsbericht hebben gelezen. Bij proefpersonen met een hoge betrokkenheid werd echter geen effect gemeten.

3. Onderzoeksvragen

In de bestaande literatuur wordt naar mijn idee een stap overgeslagen wanneer het gaat om het meten van het effect van framing. Binnen deze literatuur wordt of gekeken naar het effect van framing op de manier waarop mensen het nieuws verwerken (Valkenburg et al., 1999; De Vreese, 2004), of er wordt gekeken naar het algemene resultaat van de toon van het nieuws (Kleinnijenhuis, 2006). Er wordt echter weinig aandacht besteed aan de manier waarop mensen van het verwerken van het nieuws naar het uiteindelijke resultaat (bv. stemmen op een andere partij) komen. Wanneer we kijken naar de theorie van Hoeken (1998) dan zien we dat een gedragsverandering vooraf wordt gegaan door een attitudeverandering. Voor deze stap is in de literatuur tot nu toe weinig aandacht geweest. Valkenburg en De Vreese blijven aan de kant van de boodschap zitten en de verwerking hiervan, terwijl Kleinnijenhuis direct van de boodschap naar de verandering van het gedrag gaat. Met dit onderzoek wil ik een deel van deze leegte opvullen. Ik wil gaan onderzoeken of framing ook van invloed is op de attitude die mensen hebben ten opzichte van bepaalde onderwerpen die binnen een bericht besproken worden. Mijn eerste onderzoeksvraag luidt dan ook:

In hoeverre heeft het gekozen frame waarin het nieuws wordt aangeboden invloed op de attitude die mensen hebben over de besproken onderwerpen in het nieuws?

De invloed van de plaats die het frame inneemt binnen het nieuwsbericht op de werking van framing is in de bestaande literatuur tot nu toe ook onderbelicht gebleven. Binnen de bestaande literatuur wordt het frame constant gehouden door het frame op vaste plaatsen in het nieuws naar voren te laten komen (Valkenburg et al., 1999; De Vreese, 2004) of er wordt wel waarde toegekend aan de plaats van het frame, maar hierbij wordt er vanuit gegaan dat framing meer invloed heeft naarmate deze framing eerder in het nieuwsbericht naar voren komt (Kleinnijenhuis, 2006). Dit laatste klinkt aannemelijk, maar is tot op heden nog niet aangetoond. Mijn tweede onderzoeksvraag luidt dan ook:

In hoeverre heeft de mate van prominentie van het frame invloed op het effect van framing?

Ik het volgende hoofdstuk zal ik dieper ingaan op de operationalisatie van bovenstaande onderzoeksvragen.

4. Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk zal ik de onderzoeksopzet bespreken, waarmee ik bovenstaande onderzoeksvragen wil beantwoorden. Ik zal eerst het gebruikte materiaal toelichten. Het zal gaan om een achtergrondbericht over de verhoging van de AOW-leeftijd. Vervolgens zal ik de verschillende manipulaties bespreken, welke frames zijn gebruikt en waar komen deze frames terug in het bericht. Vervolgens heb ik een aantal hypothesen geformuleerd met behulp waarvan ik bovenstaande onderzoeksvragen hoop te beantwoorden. Deze hypothesen zal ik toetsen aan de hand van een vragenlijst. Deze zal in de laatste paragraaf behandeld worden.

4.1 Materiaal

Voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van een fictief achtergrondbericht over een verhoging van de AOW-leeftijd van 65 naar 67 jaar. Ten tijde van de opzet van dit onderzoek was dit een veelbesproken onderwerp dat werd gepresenteerd als maatregel tegen de financiële crisis. Tijdens het opzetten van dit onderzoek is het kabinet echter gevallen. Ik heb er daarom ook voor gekozen om meer een achtergrondbericht te gebruiken, omdat dit ten tijde van de afname van dit onderzoek, waarbij het kabinet dus niet meer actief regeerde, naar mijn idee realistischer over zou komen dan een daadwerkelijk nieuwsbericht. Er was wel nieuws omtrent de verhoging, maar daarbij lag meer de focus op de aankomende verkiezingen. Om het onderzoek gericht te houden op de financiële crisis heb ik voor een achtergrondbericht gekozen.

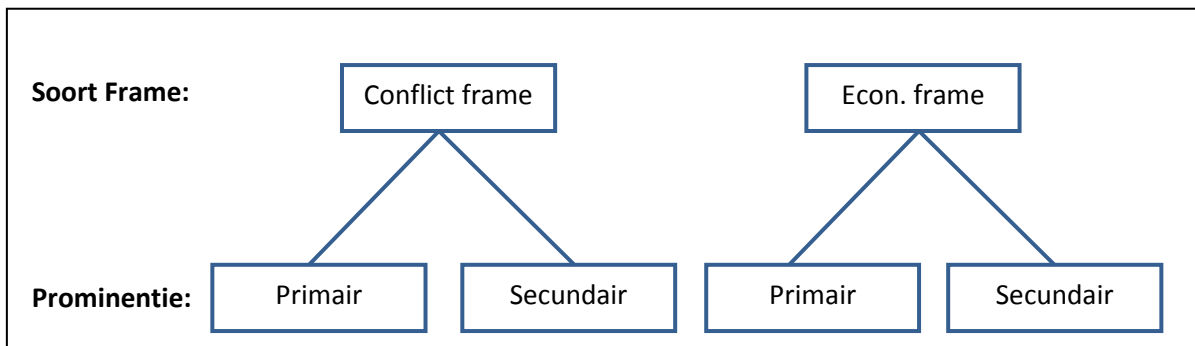
De condities (gekozen frames en prominentie) zullen in de volgende paragraaf behandeld worden. Voor de invulling van het bericht verwijs ik naar bijlage 3.

4.2 Conditie

De onafhankelijke variabelen die binnen dit onderzoek een rol spelen zijn het frame waarin het nieuwsbericht wordt aangeboden (conflict vs. economic consequences) en de prominentie van het frame (primair vs. secundair). Mijn keuze voor de te gebruiken frames wordt in de eerste plaats ingegeven door praktische redenen. Het liefst wil je hier alle frames onderzoeken, maar aangezien daar binnen dit onderzoek geen tijd en middelen voor zijn, heb ik ervoor gekozen om gebruik te maken van het conflict frame en het economic consequences frame. Ik heb uiteindelijk gekozen voor deze twee frames, omdat ik verwacht dat proefpersonen die het bericht aangeboden krijgen in het economic consequences frame een negatievere attitude zullen hebben ten opzichte van de besproken onderwerpen dan proefpersonen die het nieuws krijgen aangeboden in het conflict frame. Ik verwacht dat het conflict frame er voor zal zorgen dat proefpersonen een keuze zullen maken tussen de twee visies van de besproken partijen. Mensen die het achter de partijen staan die voor een verhoging zijn, zullen een positievere attitude hebben ten opzichte bijvoorbeeld de maatregel dan mensen die achter de partijen staan die tegen een verhoging zijn. Hierdoor zullen er meer positieve scores gegeven worden door de proefpersonen die achter de partijen staan die voor een verhoging van de AOW-leeftijd zijn en zal de gemiddelde score hoger liggen dan bij het economic consequences frame. In het economic consequences frame zullen proefpersonen meer gestimuleerd worden om de situatie te beoordelen vanuit hun eigen economisch perspectief. Het is een eenzijdig frame, waardoor ze gemiddeld een negatievere attitude zullen hebben ten opzichte van de besproken onderwerpen.

Een ander praktisch voordeel is dat deze twee vormen van framing gelijk zijn aan die in het onderzoek van De Vreese (2004). Hierdoor worden verbanden inzichtelijker tussen de uitkomsten van beide onderzoeken.

Schematisch zal het onderzoeksontwerp er als volgt uit zien:

Figuur 2: Schematische weergave versies

Er zullen in totaal dus vier verschillende versies van het bericht zijn binnen dit onderzoek. In het primaire frame zal de manipulatie terugkomen als tweede alinea direct na de inleiding. In het secundaire frame komt de manipulatie terug in de derde alinea voor de slotalinea. Schematisch ziet dit er al volgt uit:

Primair Frame	Secundair Frame
Inleiding	Inleiding
Frame	Kerntekst
Kerntekst	Frame
Slotalinea	Slotalinea

Figuur 3: Schematische weergave opbouw nieuwsbericht

In het economic consequences frame zal de nadruk liggen op de negatieve gevolgen die de maatregel heeft voor de Nederlander. In het conflict frame zullen de voor- en tegenstanders van het plan naar voren komen.

4.3 Hypothesen

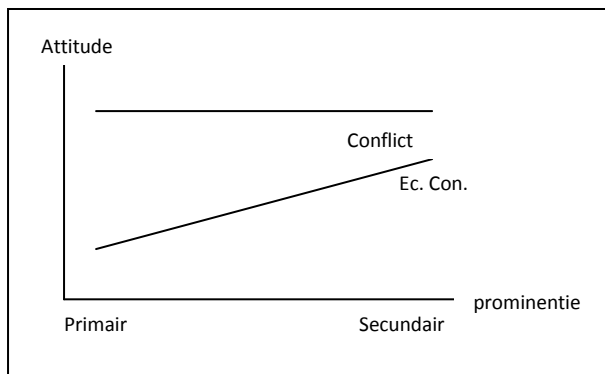
Om de twee bovenstaande onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden heb ik een aantal hypothesen opgesteld. Zoals gezegd zijn de artikelen van De Vreese (2004) en Valkenburg et al. (1999) een belangrijke leidraad geweest bij het opstellen van de volgende hypothesen. De toelichting op de hypothesen zal dan ook voor een belangrijk deel gebaseerd zijn op de uitkomsten van deze twee onderzoeken.

H1: Proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het het economic consequences frame zullen een negatievere attitude hebben t.o.v. de besproken onderwerpen dan proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het conflict frame.

In de vorige paragraaf heb ik een aantal verwachtingen geformuleerd op basis waarvan ik heb gekozen voor het economic consequences frame en het conflict frame. Met H1 wil ik aantonen dat deze verwachtingen correct zijn.

H2a: Proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het economic consequences frame zullen in de primair geframede versie een negatievere attitude hebben t.o.v. de besproken onderwerpen dan in de secundair geframede versie.

H2b: De attitude t.o.v. de besproken onderwerpen van proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het conflictframe zal niet beïnvloed worden door de prominentie van het frame.

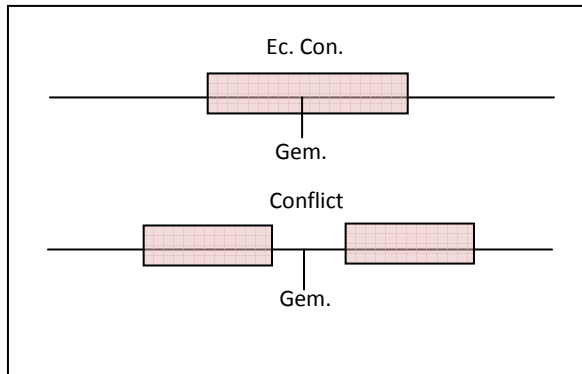

Figuur 4: Schematische weergave H1 & H2

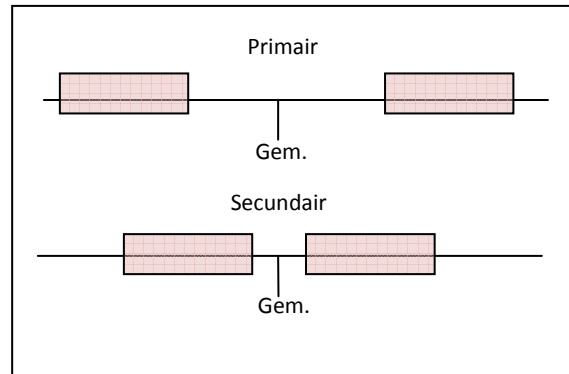
Zoals te zien is in figuur 3 verwacht ik dat de attitude van proefpersonen alleen in het economic consequences frame afhankelijk zal zijn van de prominentie van het frame. Wanneer het frame meer prominent naar voren komt, zullen ze zich meer bewust zijn van de negatieve gevolgen en dus een negatievere attitude hebben ten opzichte van de besproken onderwerpen. Dit bewustzijn zal in het conflict frame minder zijn waardoor ik niet verwacht dat het van invloed is op de gemiddelde attitude van de proefpersonen ten opzichte van de besproken onderwerpen. Wel verwacht ik dat proefpersonen in het conflictframe een grotere spreiding zullen laten zien wat betreft hun attitudes ten opzichte van de besproken onderwerpen. De spreiding van de resultaten hoeft echter geen invloed te hebben op de gemiddelde score.

H3a: Proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het conflictframe zullen een grotere spreiding laten zien in hun attitude met betrekking tot de besproken onderwerpen dan proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het economic consequences frame.

H3b: Proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het conflict frame zullen in de primair geframede versie een grotere spreiding laten zien in hun attitude t.o.v. de besproken onderwerpen dan in de secundair geframede versie.

Figuur 5: Schematische weergave H3a

Figuur 6: Schematische weergave H3b

Zoals te zien is in figuur 4 verwacht ik dat de scores en daarmee dus ook de attitudes van de proefpersonen in het economic consequences frame dichter rond het gemiddelde zullen zitten dan in het conflict frame. Ik verwacht dit, omdat binnen het conflict frame de nadruk wordt gelegd op 2 conflicterende visies, namelijk de visie van voor- en tegenstanders van de verhoging van de AOW-leeftijd. Hierdoor zullen proefpersonen hun gedachten ook ordenen in termen van conflict. Ik verwacht dat proefpersonen hierdoor duidelijk zullen kiezen voor 1 van de 2 visies en dat zal tot uitdrukking komen in de scores door een grotere spreiding van deze scores ten opzichte van het gemiddelde.

Ook verwacht ik dat prominentie van het frame hier een rol in zal spelen. Mijn verwachting is terug te zien in figuur 5. Het primair geframede nieuwsbericht zal ervoor zorgen dat mensen zich bewuster zijn van de tegenstrijdige visies en hierdoor zal er een grotere spreiding zijn ten opzichte van het gemiddelde dan bij proefpersonen die het secundair geframede nieuwsbericht aangeboden krijgen. Bij het eenzijdige economic consequences frame zal de prominentie van het frame dus vooral een eenzijdig effect hebben. De gemiddelde attitude wordt immers negatiever. Bij het conflict frame zal de spreiding groter worden. Doordat het effect hier tweezijdig is, hoeft dit geen effect te hebben op het gemiddelde.

4.4 Selectie proefpersonen

Als het gaat om de gevolgen van een verhoging van de AOW-leeftijd zijn opleidingsniveau en leeftijd belangrijke factoren om rekening mee te houden. Mensen met bijvoorbeeld een lager opleidingsniveau zullen eerder in zogenaamde zware beroepen² werken. Wanneer iemand een zwaar beroep heeft is het mogelijk dat hij sowieso negatiever tegenover een verhoging van de AOW-leeftijd staat. Bovendien komt uit het onderzoek van Kleinnijenhuis (2006) naar voren dat hoogopgeleiden minder beïnvloedbaar zijn voor framing dan mensen met een lagere opleiding. Ook leeftijd kan in dit geval zeker een rol spelen. Uit Lecheler et al. (2009) komt naar voren dat wanneer mensen meer betrokken zijn bij het onderwerp van een bericht zij minder beïnvloedbaar zijn voor framing. Een jong iemand kan nog zijn hele carrière voor zich hebben en dus niet heel erg bezig zijn met de AOW, terwijl iemand die net op de grens zit van wel of niet langer doorwerken veel meer betrokken zal zijn,

² Tijdens het bepalen van het beleid met betrekking tot het verhogen van de AOW-leeftijd is door het kabinet gesproken over een indeling op basis van fysiek zware werklust en de invloed hierop op het langer door kunnen werken van mensen. Naar deze fysiek inspannende beroepen is in de media veelvuldig verwezen als “zware beroepen”

omdat hij in de nabije toekomst al te maken zal krijgen met langer doorwerken, terwijl hij dacht op zijn 65^e te kunnen stoppen met werken.

Chan (1997) toont in haar onderzoek aan dat aandacht voor het nieuws ook een invloed kan hebben op het effect van framing. De invloed van deze aandacht kan ook binnen dit onderzoek een rol spelen. Deze aandacht voor het nieuws hangt samen met de uitkomst van Lecheler et al. (2009). Proefpersonen die meer aandacht hebben voor het relevante nieuws omtrent het onderwerp, zullen ook meer betrokken zijn bij het onderwerp van het bericht wat weer van invloed kan zijn op de resultaten.

Op basis van deze gegevens heb ik ervoor gekozen om mijn onderzoek af te nemen onder lager opgeleide proefpersonen van 18-40 jaar. De prominentie van het frame is een vrij subtiele manipulatie. De invloed van framing onder deze groep is het grootst, waardoor ik een duidelijk beeld hoop te krijgen van het effect van de manipulatie. Door het afbakenen van de leeftijd hoop ik dat het resultaat niet beïnvloed wordt door het gevolg dat de maatregel heeft. Voor deze mensen heeft een verhoging van de AOW-leeftijd allemaal hetzelfde gevolg, terwijl iemand die nu bijvoorbeeld 60 jaar oud is minder last kan hebben van een verhoging van de AOW-leeftijd.

Politieke voorkeur en aandacht voor het nieuws kunnen ook een rol spelen binnen dit onderzoek. Deze twee kenmerken zijn dan ook meegenomen in de vragenlijst als controlevariabelen. Aandacht voor het nieuws wordt gemeten als construct en zal bestaan uit aandacht voor het financiële nieuws, het politieke nieuws en het nieuws met betrekking tot een verhoging van de AOW-leeftijd.

4.5 Vragenlijst

Uiteindelijk wil ik weten wat de invloed is van de verschillende soorten framing op de attitudes die proefpersonen hebben ten opzichte van verschillende onderwerpen die bij het bericht een rol spelen. Door deze attitudes te bevragen hoop ik niet alleen een uitspraak te kunnen doen over de invloed van framing op de attitudes van proefpersonen, maar ook over wat dit zou kunnen betekenen voor het verloop van de financiële crisis. De afhankelijke variabelen die ik heb onderzocht zijn:

- Attitude ten opzichte van de besproken maatregel (verhoging van de AOW-leeftijd)
- Attitude ten opzichte van de politiek
- Attitude ten opzichte van de toekomst (vertrouwen in de toekomst)
 - Eigen toekomst (micro-niveau)
 - Toekomst van Nederland (macro-niveau)

Attitude ten opzichte van de besproken maatregel zal worden gemeten aan de hand van de volgende stellingen:

Nr.	Stelling
2	De pensioengerechtigde leeftijd moet 65 jaar blijven
7	Ik vind een verhoging van de AOW-leeftijd een goede maatregel
15	De AOW-leeftijd moet verhoogd worden

Attitude ten opzichte van de politiek zal worden gemeten aan de hand van de volgende stellingen:

Nr.	Stelling
5	Ik heb vertrouwen in de politiek
11	Ik verwacht dat de volgende kabinetten de financiële crisis met succes zullen bestrijden
16	Mijn vertrouwen in de politiek is sterk afgenomen
21	Ik heb er vertrouwen in dat we een daadkrachtige regering krijgen die in staat is de financiële crisis te bestrijden

Attitude ten opzichte van de eigen financiële toekomst zal worden gemeten aan de hand van de volgende stellingen:

Nr.	Stelling
4	Ik verwacht meer te besteden te hebben als Nederland uit de financiële crisis is
10	Ik verwacht persoonlijk voorlopig nog veel nadeel te hebben van de financiële crisis
13	Ik verwacht weinig problemen in mijn eigen financiële toekomst
20	Mijn eigen financiële situatie zal snel verbeteren

Attitude ten opzichte van de financiële toekomst van Nederland zal worden gemeten aan de hand van de volgende stellingen:

Nr.	Stelling
3	Ik zie de financiële toekomst van Nederland zonnig tegemoet
8	De Nederlandse economie zal zich snel herstellen
17	Nederland zal binnen 4 jaar uit de financiële crisis zijn
19	Ik zie het somber in met betrekking tot de financiële toekomst van Nederland

Behalve deze 15 stellingen zullen er ook nog 4 stellingen toegevoegd worden (vraag 9, 12, 18 en 22). Deze vragen hebben betrekking op de onderliggende waarden van proefpersonen. Hechten ze bijvoorbeeld veel waarde aan verworven rechten (zoals de AOW-leeftijd) en in hoeverre zijn ze bereid bij te dragen aan een oplossing voor de financiële crisis. Deze 19 stellingen dienen beantwoord te worden op een 7-punts likert-schaal variërend van geheel mee oneens (1) tot geheel mee eens (7).

5. Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek besproken worden. Eerst zal de verdeling van de proefpersonen over de verschillende versies getest worden. Hiermee wordt duidelijk of er storende variabelen zijn die het uiteindelijke resultaat van het onderzoek hebben beïnvloed. Vervolgens zal gekeken worden naar de betrouwbaarheid van de constructen die zijn opgesteld om de attitude van proefpersonen te meten op het gebied van een verhoging van de AOW-leeftijd, vertrouwen in de politiek en hun attitude ten opzichte van hun eigen financiële toekomst en die van Nederland. Ten slotte zullen de resultaten met betrekking tot de beantwoording van de hypothesen worden besproken. Hierbij zal uiteraard rekening worden gehouden met de resultaten van bovenstaande testen.

5.1 Controlevariabelen

Aan dit onderzoek hebben 100 proefpersonen meegewerkt verdeeld over de 4 versies. Hieronder zal worden gekeken naar de verdeling van de proefpersonen over de verschillende versies en zal worden gecontroleerd of de factoren geslacht, leeftijd, nieuwsfrequentie, nieuwsduur en politieke voorkeur invloed hebben op het uiteindelijke resultaat.

In de eerste plaats is gekeken naar de verdeling van mannen en vrouwen over de verschillende condities. Aan dit onderzoek hebben in totaal 56 mannen en 44 vrouwen meegedaan. In tabel 1 is de verdeling van mannen en vrouwen te zien over de verschillende versies.

	Ec1	Ec2	C1	C2
Mannen	14	11	7	12
Vrouwen	11	15	17	13
Totaal	25	26	24	25

Tabel 1: Verdeling mannen en vrouwen

Er is geen significant verschil tussen het aantal mannen en vrouwen over de verschillende versies ($F = 1.26$, $df = 3$, $p > 0.05$).

Vervolgens is er gekeken naar de gemiddelde leeftijd en de verdeling hiervan over de verschillende versies. In tabel 2 ziet u hiervan de resultaten.

	Gemiddelde leeftijd	Standaarddeviatie	Aantal proefpersonen
Ec1	22.8	3.59	25
Ec2	27.3	6.35	26
C1	26.5	2.89	24
C2	25.5	5.77	25

Tabel 2: Verdeling gemiddelde leeftijd

Er is sprake van een significant verschil wanneer er wordt gekeken naar de verdeling van de gemiddelde leeftijd over de verschillende condities ($F = 3.96$, $df = 3$, $p < 0.05$). Zoals te zien is in tabel 2 is de gemiddelde leeftijd van 22,8 jaar in het primair geframede economic consequences frame (Ec1) aanzienlijk lager dan in de andere versies. Er dient tijdens het bespreken van de resultaten rekening gehouden te worden met de invloed die het verschil in gemiddelde leeftijd kan hebben op de resultaten.

Tussen de verschillende frames zelf zit geen significant verschil in leeftijd ($F = 0.737$, $df = 1$, $p > 0.05$). Eventuele niet significante verschillen tussen het economic consequences frame en het conflict frame zijn dus niet te verklaren vanuit een verschil in leeftijd.

Zoals besproken in de onderzoeksopzet kan aandacht voor het nieuws en de gemiddelde tijd die proefpersonen dagelijks besteden aan het nieuws ook van invloed zijn op de resultaten. Mocht er een significant verschil zitten tussen de verschillende versies dan betekent dat, dat proefpersonen in een versie meer voorkennis hebben m.b.t. een verhoging van de maatregel, het economische of het politieke nieuws. Hierdoor zouden zij een beter geïnformeerd oordeel kunnen geven, waardoor ze minder beïnvloedbaar zijn voor de gebruikte frames. In tabel 3 hieronder ziet u de resultaten voor deze controlevariabelen.

	0-1	2-4	5-7	8-10	10+
Ec1	4	13	3	1	4
Ec2	4	12	6	0	4
C1	2	11	4	4	2
C2	3	11	7	2	2

Tabel 3: Verdeling nieuwsfrequentie

Er is geen significant verschil in de verdeling van de nieuwsfrequentie over de verschillende versies ($\chi^2 = 9.33$, $df = 12$, $p > 0.05$).

De verdeling van de nieuwsduur, het gemiddeld aantal minuten dat proefpersonen besteden aan het volgen van het nieuws, is hieronder weergegeven in tabel 4.

	Gemiddelde nieuwsduur (min.)	Standaarddeviatie	Aantal proefpersonen
Ec1	37.2	24.8	25
Ec2	40.2	26.8	26
C1	31.6	19.2	24
C2	43.4	28.0	25

Tabel 4: Verdeling gemiddelde nieuwsduur

Er is geen significant verschil in de aandacht die proefpersonen aan het nieuws besteden over de verschillende versies ($F = 0.99$, $df = 3$, $p > 0.05$).

5.2 Constructen

De volgende stap is kijken of de constructen die we hebben opgesteld genoeg samenhang vertonen, zodat daar verdere berekeningen mee gedaan kunnen worden. Hiervoor dienen eerst de antwoorden van de vragen 2, 10, 16 en 19 omgepooled te worden, zodat alle resultaten dezelfde kant op wijzen. Door het ompolen van deze vragen betekent een hoog gemiddelde ook een positieve score op dat construct. In tabel 5 hieronder zijn de resultaten van deze test te zien.

Construct	Vragen	Cronbach's Alpha
Maatregel	2, 7, 15	0.93
Politiek	5, 11, 16, 21	0.79
Micro-economie	4, 10, 13, 20	0.58
Macro-economie	3, 8, 17, 19	0.87

Tabel 5: Betrouwbaarheid constructen

Zoals te zien is in bovenstaande tabel zijn de constructen met betrekking tot de maatregel, politiek en macro-economie (de toekomst van Nederland) betrouwbaar genoeg om samen te nemen en verdere berekeningen op uit te voeren (Cronbach's Alpha > 0.7). Bij het construct dat bedoeld is om de attitude te meten ten opzichte van de persoonlijke toekomst van proefpersonen (micro-economie) vormen de vragen geen betrouwbaar construct. Door het schrappen van stelling 4: "Ik verwacht meer te besteden te hebben als Nederland uit de financiële crisis is" wordt de betrouwbaarheid verhoogd naar een Cronbach's Alpha van 0.65. Aangezien het construct na het schrappen van stelling 4 nog maar uit 3 vragen bestaat, acht ik dit construct betrouwbaar genoeg om het mee te nemen in de berekening van de resultaten.

5.3 Resultaten onderzoek

Hieronder zal ik de resultaten bespreken die antwoord bieden op de hypothesen, zoals die opgesteld zijn in paragraaf 4.3. Hierbij rekening houdend met de mogelijke invloed van de gemiddelde leeftijd die niet gelijk verdeeld is over de vier versies.

H1: Proefpersonen die het nieuws krijgen aangeboden in het economic consequences frame zullen een negatievere attitude hebben t.o.v. de besproken onderwerpen dan proefpersonen die het nieuws krijgen aangeboden in het conflict frame

Voor het beantwoorden van deze hypothese is per construct gekeken of er een hoofdeffect en/of interactie-effect op is getreden. Wanneer er een hoofdeffect wordt gevonden betekent dit dat er een significant verschil zit tussen het economic consequences frame en het conflict frame op de attitude die proefpersonen hebben tegenover het betreffende construct. Vervolgens is gecontroleerd of dit effect alleen wordt veroorzaakt door het verschil in framing of dat ook de mate van prominentie een rol speelt. Wanneer een interactie-effect gemeten wordt, betekent dit dat het hoofdeffect wordt beïnvloed door de mate van prominentie van het frame.

Maatregel	F	df	p
Versie	1.505	1	0.223
Prominentie	0.034	1	0.855
Versie*prominentie	0.701	1	0.404

Tabel 6: Resultaat variantieanalyse op het construct maatregel

Versie	Prominentie	Gemiddelde	SD
Ec	1	4.20	1.83
	2	3.83	1.64
	Totaal	4.01	1.73
C	1	3.46	1.79
	2	3.69	1.91
	Totaal	3.58	1.84

Tabel 7: Gemiddelde en SD per versie op het construct maatregel

Zoals te zien is in tabel 6 wordt er geen significant verschil gemeten in attitudes ten opzichte van de besproken maatregel. Het verschil in gemiddelde scores, respectievelijk 4.01 in het economic consequences frame en 3.57 in het conflict frame wordt dus niet veroorzaakt door het gebruikte frame.

Politiek	F	df	p
Versie	6.960	1	0.010
Prominentie	3.011	1	0.086
Versie*prominentie	1.168	1	0.283

Tabel 8: Resultaat variantieanalyse op het construct politiek

Versie	Prominentie	Gemiddelde	SD
Ec	1	3.98	0.79
	2	4.13	1.14
	Totaal	4.05	0.97
C	1	3.16	1.45
	2	3.78	0.96
	Totaal	3.47	1.25

Tabel 9: Gemiddelde en SD per versie op het construct politiek

Tabel 8 laat zien dat er een significant verschil is tussen het economic consequences frame en het conflict frame wanneer gevraagd wordt naar de attitude van proefpersonen tegenover de politiek. Dit hoofdeffect wordt niet beïnvloed door de mate van prominentie van het frame. Er treedt dus geen interactie-effect op. Het verschil kan volledig toegeschreven worden aan het verschil in framing. Mijn verwachting was dat proefpersonen in het economic consequences frame een negatievere attitude zouden hebben tegenover de politiek dan in het conflict frame. Hoewel er dus een significant verschil optreedt is dit niet in de richting die verwacht werd volgens H1. Proefpersonen in het economic consequences frame hebben een positieve attitude tegenover de politiek dan proefpersonen in het conflict frame.

Micro-economie	F	df	p
Versie	0.344	1	0.559
Prominentie	0.407	1	0.525
Versie*prominentie	1.533	1	0.220

Tabel 6: Resultaat variantieanalyse op het construct micro-economie

Versie	Prominentie	Gemiddelde	SD
Ec	1	4.51	0.81
	2	4.39	0.99
	Totaal	4.45	0.90
C	1	4.16	1.09
	2	4.52	0.97
	Totaal	4.34	1.04

Tabel 7: Gemiddelde en SD per versie op het construct micro-economie

In tabel 10 is te zien dat er geen significant verschil gemeten wordt tussen de frames in de attitude die mensen hebben tegenover de eigen financiële toekomst. Zoals te zien is in tabel 11 zit er ook nauwelijks verschil tussen de gemiddelde scores van beide versies.

Macro-economie	F	df	p
Versie	5.541	1	0.021
Prominentie	7.330	1	0.008
Versie*prominentie	5.646	1	0.019

Tabel 12: Resultaat variantieanalyse op het construct macro-economie

Versie	Prominentie	Gemiddelde	SD
Ec	1	4.30	0.74
	2	4.38	1.32
	Totaal	4.34	1.06
C	1	3.23	1.12
	2	4.39	1.25
	Totaal	3.82	1.31

Tabel 13: Gemiddelde en SD per versie op het construct macro-economie

In tabel 12 is te zien dat op het construct macro-economie zowel een hoofd als een interactie-effect gemeten wordt. Wanneer we naar de gemiddelden kijken in tabel 13 dan zien we inderdaad een verschil in gemiddelden (4.34 in het economic consequences frame om 3.82 in het conflictframe). We hebben echter ook gezien dat er een interactie-effect is tussen het gekozen frame en de mate van prominentie waarin dit frame naar voren komt. Wanneer we naar het verschil in gemiddelden kijken binnen de frames dan zien we dat het hoofdeffect voor een groot deel wordt beïnvloed door de lage gemiddelde attitude tegenover de financiële toekomst van Nederland in het primair geframede conflictframe. Het verschil binnen de versies zal verderop in deze paragraaf besproken worden. Voor nu is het belangrijk om te zien dat het hoofdeffect dat gemeten wordt op het construct macro-economie wordt beïnvloed door het verschil in prominentie binnen het conflict frame.

In alle vier de condities geven proefpersonen, die het nieuws aangeboden hebben gekregen in het economic consequences frame, aan een positievere attitude te hebben tegenover de besproken onderwerpen. Hoewel het construct om de attitude t.o.v. de besproken maatregel te meten en het micro-economische construct geen significant verschil laten zien, is het wel goed om op te merken dat ook hier de resultaten in dezelfde richting wijzen. Ook hier geven proefpersonen, na het lezen van het nieuwsbericht, aan een positievere attitude te hebben t.o.v. de besproken maatregel en het vertrouwen in de eigen financiële toekomst dan proefpersonen die het nieuws hebben aangeboden gekregen in het economic consequences frame.

Hoewel H1 dus verworpen dient te worden is het wel van belang te benadrukken dat er dus wel een effect van framing aanwezig is. Proefpersonen die het nieuws aangeboden hebben gekregen in het conflict frame hebben een negatievere attitude tegenover de politiek en de financiële toekomst van Nederland dan proefpersonen die het nieuws aangeboden kregen in het economic consequences frame.

H1 is opgesteld om te controleren of mijn eerste aanname, dat mensen in het economic consequences frame hun situatie meer zullen beoordelen vanuit hun eigen perspectief en daardoor meer geneigd zijn om een negatieve attitude te hebben, op correctheid te toetsen. Deze aanname blijkt, gezien de resultaten, niet te kloppen. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat in het conflict frame de nadruk ligt op meningsverschillen tussen de partijen. Conflict benadrukken zou ervoor kunnen zorgen dat de attitude van proefpersonen sowieso al negatiever wordt, omdat

conflict op zichzelf al een negatieve lading heeft. Hierdoor kan hun gemiddelde oordeel lager uitvallen. In de discussie zal ik verder ingaan op de mogelijke oorzaken waardoor de resultaten niet volgens de verwachting zijn.

H2a: Proefpersonen die het nieuws krijgen aangeboden in het economic consequences frame zullen in de primair geframede versie een negatievere attitude hebben t.o.v. de besproken onderwerpen dan in de secundair geframede versie.

Zoals te zien is in tabel 14 is er binnen geen van de constructen een significant verschil te zien tussen de primair en secundair geframede versie van het economic consequences frame.

	Gemiddelde	t	df	p
Maatregel				
Ec1	4.20	0.754	49	0.454
Ec2	3.83			
Politiek				
Ec1	3.98	-0.526	49	0.601
Ec2	4.13			
Micro-economie				
Ec1	4.65	0.693	49	0.492
Ec2	4.46			
Macro-economie				
Ec1	4.30	-0.252	39.52*	0.802
Ec2	4.38			

Tabel 14: Verschil in gemiddelde attitude per construct binnen het economic consequences frame naar prominentie van het frame. *voldoet niet aan Levene's test for equality of variances ($p < .05$).

H2a dient naar aanleiding van deze uitkomsten verworpen te worden. Binnen het economic consequences frame wordt er geen verschil gemeten tussen de primair en de secundair geframede versie. Ook kan niet aangegeven worden of er een richting zit in de uitkomsten, aangezien er geen eenduidige richting zit in het verschil in gemiddelden.

Het uitblijven van resultaten op prominentie zou kunnen betekenen dat het economic consequences frame niet krachtig genoeg is geformuleerd. Het economic consequences frame zou hierdoor minder invloed kunnen hebben gehad op de attitudevorming van proefpersonen waardoor er geen verschil wordt gevonden in gemiddelden. Ik zal hier in de discussie op terug komen.

H2b: De attitude t.o.v. de besproken onderwerpen van proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het conflictframe zal niet beïnvloed worden door de prominentie van het frame.

Tabel 15 geeft de verdeling van de gemiddelden weer tussen het primair en secundair geframede conflictframe op de gemeten constructen. Hieruit valt af te lezen dat er binnen de macro en micro-economische constructen een significant verschil wordt gemeten.

	Gemiddelde	t	df	p
Maatregel				
C1	3.46	-0.443	47	0.660
C2	3.69			
Politiek				
C1	3.16	-1.771	39.78*	0.084
C2	3.78			
Micro-economie				
C1	4.04	-2.151	43.85*	0.037
C2	4.75			
Macro-economie				
C1	3.23	-3.385	47	0.001
C2	4.38			

Tabel 15: Verschil in gemiddelde attitude per construct binnen het conflict frame naar prominentie van het frame.

*voldoet niet aan Levene's test for equality of variances ($p < .05$).

H2b dient op basis van deze resultaten verworpen te worden. Op de constructen micro en macro-economie worden significante verschillen gemeten wat betekent dat het verschil in gemiddelde score op die constructen veroorzaakt wordt door de prominentie van het frame. De verschillen in gemiddelde bij de twee niet significante resultaten wijzen dezelfde kant op. Ook hier zijn de gemiddelden in de primair geframede versie lager dan in de secundair geframede versie. De verwachtingen die geformuleerd zijn in H2a en H2b lijken precies de andere kant op te werken. Hetzelfde wat we eigenlijk zien bij H1. Een aantal mogelijke verklaring hiervoor zijn al kort besproken. In hoofdstuk 7 zal verder ingegaan worden op deze en andere mogelijke verklaringen voor deze verschillen.

Een ander opvallend gegeven is dat op de constructen politiek en macro-economie zowel een effect van versie als een effect van prominentie optreedt. Op het construct micro-economie wordt echter alleen een effect van prominentie gemeten. Dit zou kunnen komen, omdat er in het conflictframe ook economische gevolgen worden besproken. Als we nogmaals kijken naar de frames dan zien we dat de economische gevolgen voor het individu misschien zelfs wel prominenter naar voren komen in het conflictframe dan in het economic consequences frame. Deze overlap tussen de twee frames is moeilijk te voorkomen, wanneer politieke tegenstellingen besproken worden. Politieke verschillen worden veroorzaakt door een verschil in visies wat het best is voor de bevolking van een land. Wanneer gekeken wordt naar de gevolgen voor de bevolking, zijn gevolgen op individueel niveau lastig te vermijden. De gevolgen zelf moeten echter wel zorgvuldig worden geformuleerd. Ik zal hier in de discussie op terug komen.

H3a: Proefpersonen die het nieuws krijgen aangeboden in het conflictframe zullen een grotere spreiding laten zien met betrekking tot de besproken onderwerpen dan proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het economic consequences frame.

In tabel 16 is het resultaat af te lezen van Levene's test for equality of variances. Wanneer $p < 0.05$ wil dit zeggen dat er een significant verschil zit in de spreiding van de antwoorden tussen de verschillende versies. De constructen politiek en macro-economie laten een significant verschil zien in spreiding van de antwoorden tussen de verschillende versies.

	Gem. (SD)	F	p
Maatregel			
Ec	4.01 (1.73)	0.843	0.361
C	3.58 (1.84)		
Politiek			
Ec	4.05 (0.97)	9.083	0.003
C	3.47 (1.25)		
Micro-economie			
Ec	4.55 (0.98)	2.277	0.134
C	4.40 (1.18)		
Macro-economie			
Ec	4.34 (1.06)	5.790	0.018
C	3.82 (1.31)		

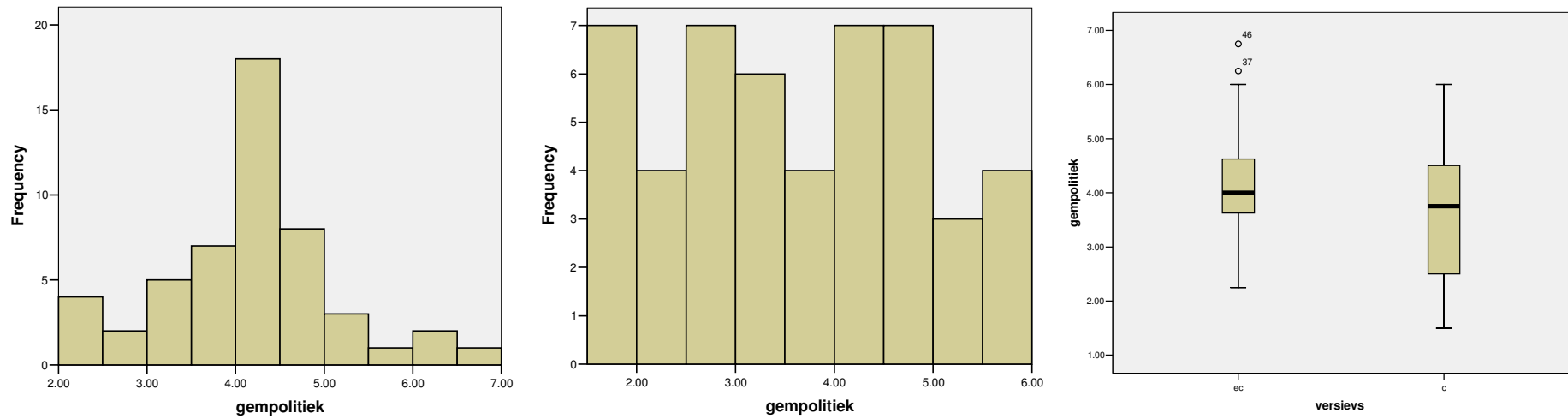
Tabel 16: Verschil in gemiddelde en standaardafwijking per construct per versie.

De spreiding van de antwoorden is in beide gevallen groter in het conflict frame dan in het economic consequences frame. Proefpersonen die het conflictframe aangeboden hebben gekregen hebben dus een extremere attitude ten opzichte van de politiek en het vertrouwen in de toekomst van Nederland dan proefpersonen die het bericht aangeboden kregen in het economic consequences frame.

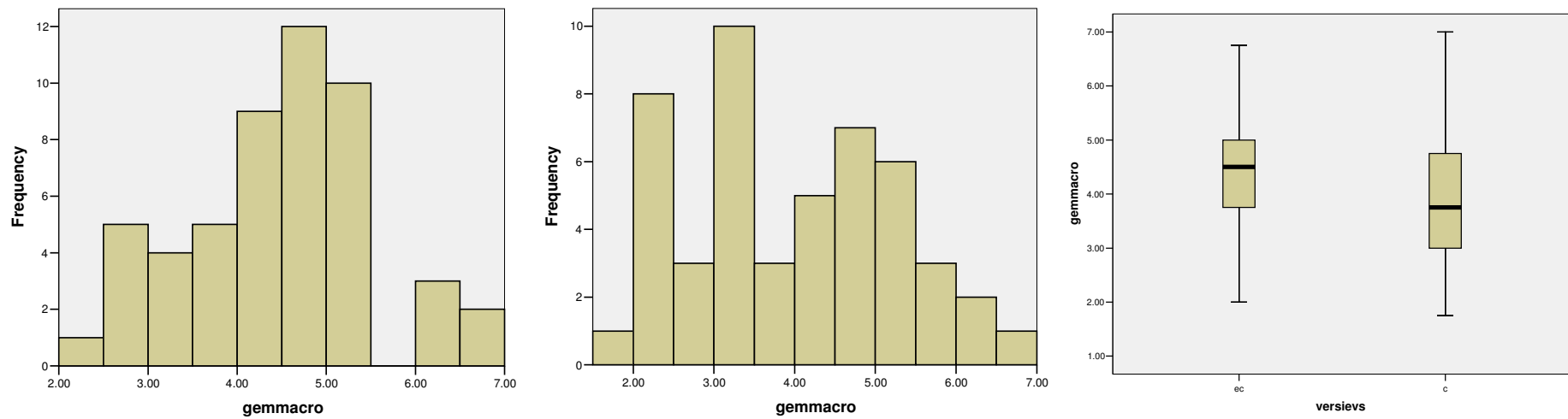
Figuur 5 en 6 geven een duidelijk beeld van de hierboven gevonden significante verschillen. Zowel op het construct politiek als op het construct macro-economie zien we dat de gemiddelden in het economic consequences frame dichter bij het gemiddelde liggen dan in het conflict frame.

Proefpersonen in het economic consequences frame hebben een gematigde attitude tegenover de politiek en de financiële toekomst van Nederland, terwijl proefpersonen in het conflict frame vaker een extreme attitude hebben tegenover deze constructen. Het boxplot laat goed het verschil zien tussen de twee versies. In het economic consequences frame is de box (het gebied waarin 50% van de gemiddelde scores valt) aanzienlijk kleiner.

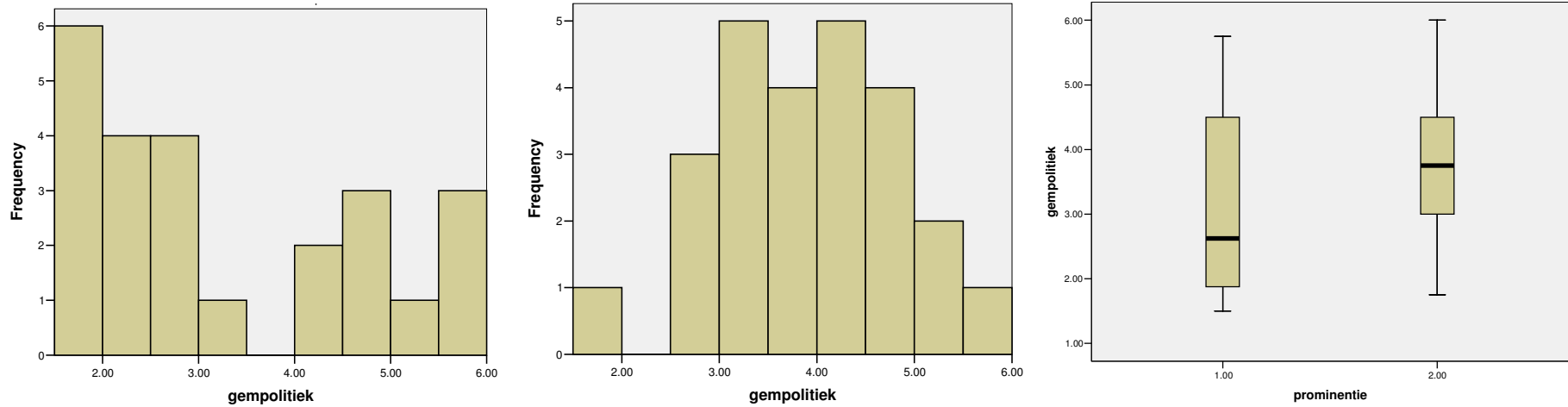
De aanname waarop H3a is gebaseerd lijkt dus correct. Dit wordt ondersteund doordat de resultaten van de niet significante constructen maatregel en micro-economie dezelfde kant op wijzen als de significante verschillen. Doordat mensen het nieuws verwerken als standpunten voor en tegen zullen ze zich aan de kant van de voor of tegenstanders voegen en hierdoor dus ook een negatievere of positievere attitude hebben ten opzichte van de politiek en de financiële toekomst van Nederland.

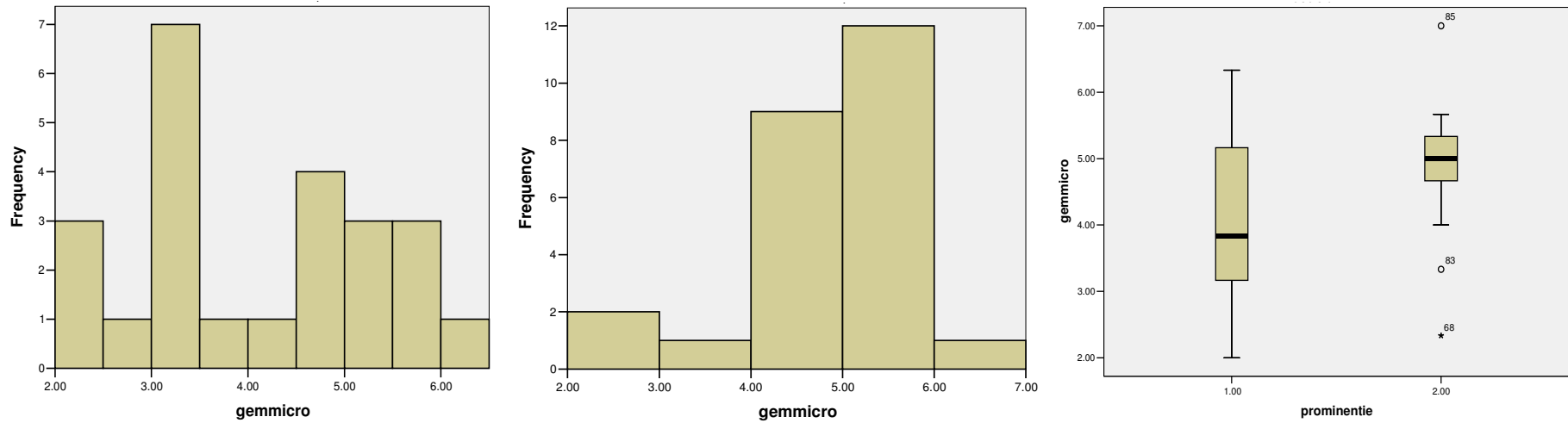
Figuur 5: Spreiding van de gemiddelde scores op het construct politiek voor respectievelijk het economic consequences frame en het conflictframe. Afgezet tegen elkaar in boxplot.

Figuur 6: Spreiding van de gemiddelde scores op het construct macro-economie voor respectievelijk het economic consequences frame en het conflictframe. Afgezet tegen elkaar in boxplot.

Figuur 7: Spreiding van de gemiddelde scores op het construct politiek voor respectievelijk het primair en secundaire conflict frame. Afgezet tegen elkaar in boxplot.

Figuur 8: Spreiding van de gemiddelde scores op het construct micro-economie voor respectievelijk het primair en secundaire conflict frame. Afgezet tegen elkaar in boxplot.

H3b: Proefpersonen die het nieuws krijgen aangeboden in het conflict frame zullen in de primair geframede versie een grotere spreiding laten zien in hun attitude t.o.v. de besproken onderwerpen dan in de secundair geframede versie.

In tabel 17 is de uitkomst te zien van Levene's test for equality of variances. Zoals af te lezen valt, zijn de verschillen in spreiding van de scores binnen het construct vertrouwen in de politiek en vertrouwen in de eigen financiële toekomst significant met $p < 0.05$

	Gem. (SD)	F	p
Maatregel			
C1	3.46 (1.79)	0.566	0.456
C2	3.69 (1.91)		
Politiek			
C1	3.16 (1.45)	9.462	0.003
C2	3.78 (0.96)		
Micro-economie			
C1	4.04 (1.27)	4.788	0.034
C2	4.75 (1.01)		
Macro-economie			
C1	3.23 (1.12)	0.127	0.723
C2	4.38 (1.25)		

Tabel 17: Verschil in gemiddelde en standaardafwijking binnen het conflictframe naar prominentie.

Alleen binnen de constructen politiek en micro-economie worden significante verschillen gemeten tussen het primair en secundair geframede conflictframe. De attitudes van proefpersonen tegenover de politiek en de eigen financiële toekomst liggen dus verder uit elkaar naarmate het frame prominenter in het bericht aanwezig is.

In figuur 7 en 8 is het verschil in spreiding duidelijk weergegeven. Zowel op het construct politiek als op het construct micro-economie zien we dat in de primair geframede versie bijna geen gemiddelde scores worden gegeven. Proefpersonen die de primair geframede versie hebben gelezen hebben dus vaak een uitgesproken positieve of negatieve attitude tegenover de constructen. Proefpersonen die het bericht aangeboden hebben gekregen in de secundair geframede versie geven aan een meer gematigde attitude te hebben tegenover de constructen. Dit is ook terug te zien in het boxplot. Op het construct micro-economie is in een oogopslag te zien dat de gemiddelde scores in het secundaire frame dicht bij het gemiddelde liggen dan in het primaire frame.

Dit lijkt de verwachting te ondersteunen dat proefpersonen de informatie uit het bericht verwerken aan de hand van het frame en dus een grotere spreiding laten zien in hun attitudes. Doordat tegenstellingen worden benadrukt, geven proefpersonen aan een meer extreme attitude te hebben ten opzichte van de politiek en hun eigen financiële toekomst. Het is wel van belang aan te geven dat de niet significante effecten op de constructen maatregel en politiek niet dezelfde kant op wijzen. Uiteraard wegen deze resultaten minder zwaar dan de significante resultaten. Proefpersonen lijken het bericht dus aan de hand van het frame te verwerken. Hoe prominenter het frame naar voren komt hoe meer dit van invloed is op hun attitude.

6. Conclusie

We zijn dit onderzoek begonnen met de vraag die bij mij de interesse wekte voor het uitvoeren van dit onderzoek: “in hoeverre speelt framing een rol in de manier waarop mensen denken over de financiële crisis en het vertrouwen dat mensen hebben in de toekomst?” natuurlijk was dit slechts een vraag die bij mij opkwam en op zichzelf een bijna onmogelijke vraag om te beantwoorden, omdat er met zoveel factoren rekening gehouden moet worden. Zo zijn er bijvoorbeeld veel verschillende soorten framing en kan framing voorkomen in verschillende media. Hierbij gaat het nog slechts om het probleem van framing. De manier waarop mensen denken over de financiële crisis en de toekomst hangt bovendien van ontelbaar veel meer dingen af dan van de berichtgeving die zij verwerken. De omgeving waarin mensen opgroeien of recente gebeurtenissen in het leven van mensen zijn slechts twee voorbeelden van invloeden op het denken van mensen over de financiële crisis en op het vertrouwen dat mensen hebben in de toekomst.

Toch heb ik na het uitvoeren van dit onderzoek het gevoel dat dit onderzoek een bijdrage heeft geleverd aan het beantwoorden van deze moeilijke vraag. Door het afbakenen van het onderwerp tot een onderwerp binnen de financiële crisis (de verhoging van de AOW-leeftijd), het selecteren van de meest relevante frames, het opstellen van betrouwbare constructen, de selectie van de proefpersonen denk ik tot twee goed beantwoorbare onderzoeksvragen met de daarbij behorende hypothesen ben gekomen.

De twee hoofdvragen die ik met dit onderzoek wilde beantwoorden zijn hieronder nogmaals te lezen:

In hoeverre heeft het gekozen frame waarin het nieuws wordt aangeboden invloed op de attitude die mensen hebben over de besproken onderwerpen in het nieuws?

In hoeverre heeft de mate van prominentie van het frame invloed op het effect van framing?

Het antwoord op de eerste hoofdvraag zou een deel van het gat dat er op dit moment is in het onderzoek naar framing binnen de berichtgeving van de media opvullen. In de bestaande literatuur wordt vooral gekeken naar het effect van framing op de manier waarop mensen een bericht verwerken (bijv. Valkenburg et al., 1999; De Vreese, 2004) of de manier waarop het nieuwsaanbod samenhangt met de attitude van de hele bevolking (bijv. Kleinnijenhuis, 2006; Kleinnijenhuis et al., 1999). Ik was juist benieuwd naar de manier waarop framing via verwerking van een bericht een attitudeverandering tot stand kan brengen.

Om hier achter te komen heb ik geprobeerd de verandering in attitude in beeld te brengen door mensen te bevragen naar hun attitude ten opzichte van een verhoging van de AOW-leeftijd, een zeer actueel onderwerp ten tijde van dit onderzoek en hun vertrouwen ten opzichte van de politiek, financiële toekomst van Nederland en hun eigen financiële toekomst. Aan de hand van antwoorden op een aantal stellingen na het lezen van een gemanipuleerd nieuwsbericht zijn de verschillen vergeleken tussen het economic consequences frame en het conflict frame. Binnen het frame is nog eens gekeken naar de rol die de mate van prominentie speelt bij framing. Uit de analyse van deze gegevens is naar voren gekomen dat er een aantal significante verschillen zijn tussen het economic consequences frame en het conflictframe als het gaat om de attitude van proefpersonen ten opzichte van bepaalde onderwerpen uit het bericht. Waar het gaat om vertrouwen in de politiek en

vertrouwen in de financiële toekomst van Nederland hebben mensen meer vertrouwen in het economic consequences frame dan in het conflict frame.

Hoewel deze resultaten wijzen op de invloed van het gebruikte frame in het nieuwsbericht op de attitude die mensen hebben tegenover de besproken onderwerpen in het bericht, is dit niet gegaan in de richting van de verwachting. De oorspronkelijke aanname dat proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het economic consequences frame een negatievere attitude zouden hebben tegenover de besproken onderwerpen blijkt dus onjuist. Mensen die het bericht verwerken vanuit een economic consequences frame hebben juist een positievere attitude tegenover de besproken onderwerpen. Enkele mogelijke oorzaken hiervan zijn al genoemd. In de discussie zal hier verder op ingegaan worden.

Vervolgens is gezocht naar een antwoord op de vraag in hoeverre prominentie een rol speelt bij de attitude van proefpersonen tegenover de besproken onderwerpen. In het economic consequences frame bleek er geen verschil tussen de primair en secundair geframede versie. In het conflict frame worden er wel verschillen gemeten tussen de primair en secundair geframede versie. Hier worden significante verschillen gemeten waar het gaat om vertrouwen in de eigen financiële toekomst en die van het land. Dit vertrouwen is in de primair geframede versie lager dan in de secundair geframede versie.

Hoewel er over de invloed van prominentie van het frame dus geen eenduidige uitspraken gedaan kunnen worden is het wel opmerkelijk om te zien dat ook hier de resultaten tegen de verwachtingen in gaan. Hier zal in de discussie verder op ingegaan.

Er kan niet alleen gekeken worden naar de score zelf, maar ook naar de spreiding in scores. Wanneer scores meer gespreid zijn rond het gemiddelde dan betekent dit dat er zowel aan de positieve als aan de negatieve kant meer extreme scores zijn gegeven. Dit zou een aanwijzing kunnen zijn dat een verschil in berichtgeving de verschillen tussen mensen groter of minder groot kan maken.

De invloed van prominentie op de spreiding van de scores in de economic consequences versie is niet getest binnen dit onderzoek. Er zijn immers geen verwachtingen geformuleerd ten opzichte van deze versie, omdat er voor mij persoonlijk geen reden te bedenken valt waarom dit het geval zou moeten zijn. Binnen dit frame worden mensen niet gestimuleerd om in tegenstellingen te denken en er is dus geen reden om hierop te testen.

De verwachting dat proefpersonen in het conflict frame een grotere spreiding in hun scores laten zien dan proefpersonen in het economic consequences lijkt correct te zijn. Er worden significante verschillen gemeten op de constructen politiek vertrouwen en vertrouwen in de financiële toekomst van Nederland.

De verwachting dat proefpersonen die het nieuws aangeboden krijgen in het primair geframede conflict frame een grotere spreiding laten zien in hun antwoorden dan proefpersonen die de secundaire versie aangeboden krijgen, is correct voor de constructen vertrouwen in de politiek en de eigen financiële toekomst. Deze resultaten worden niet ondersteund door de overige niet significante verschillen.

Het gekozen frame en de prominentie van het frame kunnen dus een rol spelen in de vorming van de attitude van mensen. Wanneer we dit door zouden kunnen trekken zouden we kunnen zeggen dat de manier van communiceren van de media invloed heeft op het saamhorigheidsgevoel tussen mensen. Hun attitudes liggen door het lezen van een nieuwsbericht dus dicht bij elkaar of verder van elkaar verwijderd. Uiteraard is dit een gechargeerde uitspraak op basis van dit onderzoek.

Wanneer echter gekeken wordt naar de bestaande literatuur en we zien dat uit onderzoek van De Vreese (2004) en Valkenburg et al. (1999) blijkt dat proefpersonen hun gedachten vormgeven en verwerken onder invloed van het gebruikte frame en uit onderzoek van Kleinnijenhuis (2006) en Kleinnijenhuis et al., (1999) blijkt dat de toon van het nieuws invloed heeft op de attitude van mensen dan hoop ik dat met dit onderzoek voor een klein deel duidelijk wordt hoe deze invloed tot stand kan komen. Ook ondersteunt het de conclusies uit eerder onderzoek waarbij duidelijk wordt dat de manier waarop een boodschap gecommuniceerd wordt invloed heeft op de manier waarop mensen een boodschap verwerken. Dit onderzoek toont aan dat de manier waarop de boodschap verwerkt wordt direct invloed heeft op de attitudes tegenover onderwerpen die besproken worden of die gelieerd zijn aan de onderwerpen die in de boodschap besproken worden.

7. Discussie

Bij het uitvoeren van een onderzoek loop je altijd tegen verbeterpunten aan. Dit onderzoek is daar gaan uitzondering op. In de uitvoering van het onderzoek liep ik tegen nogal wat praktische problemen aan. Mijn originele plan om samenwerking te zoeken met MBO scholen in de regio kon niet doorgaan, omdat de afname van dit onderzoek precies in de periode viel van de centrale eindexamens. Hierdoor ben ik zelf op zoek moeten gaan naar proefpersonen en ben ik dus genoodzaakt geweest enkele onderzoeken af te nemen via mail. Ook de plek waarop het onderzoek is afgenomen was niet in alle gevallen gelijk. Dit liep uiteen van (bij iemand) thuis tot aan het station. Door gebrek aan tijd zijn deze eventueel storende factoren voor lief genomen.

Het grootste gemis binnen dit onderzoek is naar mijn idee het gemis aan data over de manier waarop mensen de boodschap verwerken. Enkele mogelijke verklaringen voor resultaten die in dit onderzoek naar voren komen hadden ondervangen kunnen worden door het combineren van de gebruikte onderzoeksmethode met de methode die gebruikt wordt door De Vreese (2004) en Valkenburg et al. (1999). Door een open procedure toe te voegen waarbij de gedachten van proefpersonen naar voren komen, kan de kwaliteit van het frame gecontroleerd worden. In dit onderzoek kunnen we slechts gissen naar mogelijke oorzaken, omdat onze eerste aanname, dat mensen een negatievere attitude zouden krijgen als het frame meer gericht is op persoonlijke consequenties dan op tegenstellingen op een meer abstract niveau, onjuist blijkt te zijn. Door het toevoegen van een open procedure krijg je meer inzicht in de verwerking van de boodschap.

Dat dit laatste inderdaad een gemis is, blijkt wel uit de twee belangrijkste discussiepunten die uit dit onderzoek naar voren komen. Ten eerste hebben we gezien dat niet op alle variabelen een verschil in versie gemeten wordt. Zo wordt er geen effect gemeten op het construct met betrekking tot een verhoging van de AOW-leeftijd. Dit is opvallend, omdat juist dit onderwerp is gekozen om het onderzoek af te bakenen. Een mogelijke verklaring hiervoor is de insteek van het bericht. Aangezien het hier om een politieke maatregel gaat is het lastig om de maatregel als hoofdonderwerp van de tekst te nemen, zonder daarbij vaak naar de politiek te verwijzen. Het zou kunnen dat proefpersonen hierdoor het economic consequences frame meer hebben geïnterpreteerd als conflictframe of in ieder geval meer aandacht hebben besteed aan de gevolgen op een abstract landelijk niveau dan dat ze het daadwerkelijk hebben betrokken op hun persoonlijke financiële situatie. Voor vervolgonderzoek zou het interessant kunnen zijn om het conflictframe te vergelijken met het human interest frame. Binnen dit frame worden persoonlijke gevolgen nog sterker benadrukt, waardoor proefpersonen de maatregel waarschijnlijk meer op hun persoonlijke situatie zullen betrekken. Dit zou ook een verklaring kunnen zijn voor het uitblijven van resultaten op het construct micro-economie. Het uitblijven van verschil tussen de twee frames duidt er ook op dat proefpersonen die het bericht aangeboden hebben gekregen in het economic consequences frame het bericht te weinig hebben betrokken op hun persoonlijke situatie. Mijn vermoeden dat het human interest frame een betere tegenhanger zou zijn voor het conflict frame wordt versterkt door een incident dat na het uitvoeren van dit onderzoek plaats vond. Hierbij werd op nationale televisie uitgezonden wat het effect was van het programma van 1 van de politieke partijen op het welvaartsniveau van een bijstandsmoeder. Deze berekening heeft de dagen na het incident de gemoederen flink bezig gehouden. Ik heb me daarbij gelijk afgevraagd of deze reactie ook zo intens was geweest, wanneer de gevolgen voor de maatschappij als geheel waren besproken. Ik denk dat

dit niet het geval zou zijn geweest, waardoor een vergelijking tussen het conflictframe en het human interest frame een toevoeging zou zijn op dit onderzoek.

Ten tweede zien we dat de resultaten in zowel H1 als H2 tegen de verwachting ingaan.

Proefpersonen geven in het conflictframe aan een negatievere attitude te hebben tegenover de politiek en de financiële toekomst van Nederland. Een mogelijke verklaring hiervoor vinden we als we nogmaals naar de gebruikte frames kijken. Bij het ontwerpen van de gebruikte frames heeft de focus vooral gelegen op het onderscheid tussen persoonlijke gevolgen en politieke verschillen. Hierbij is waarschijnlijk te weinig aandacht besteed aan de kracht van het frame. Wanneer we nogmaals kijken naar de frames, dan blijkt dat in het economic consequences frame beheerster is geschreven dan het conflict frame. Een voorbeeld hiervan is dat waar in het economic consequences frame wordt gezegd "... ook kan hij twee jaar minder lang van zijn pensioen genieten", wordt dit in het conflict frame gesteld als "zonder een verhoging van de AOW-leeftijd is het volgens deze partijen niet mogelijk om een pensioen voor iedereen te garanderen". Zoals te zien is het economische gevolg in het conflict frame (het helemaal niet krijgen van pensioen) nadeliger dan in het economic consequences frame (twee jaar later pensioen krijgen). Dus hoewel het gevolg minder persoonlijk wordt weergegeven in het economic consequences frame, is het gevolg nadeliger. Dit zou zwaarder kunnen wegen bij de attitudevorming van proefpersonen. Dit is tevens een mogelijke verklaring voor het uitblijven van een verschil in versie op het construct micro-economie. Ook zou dit verklaren waarom er op dit construct in het conflict frame wel een verschil wordt gemeten op de mate van prominentie van het frame en in het economic consequences niet. Aangezien het economic consequences frame beheerster is geschreven is dit frame waarschijnlijk niet sterk genoeg geweest om de attitude van proefpersonen te beïnvloeden. Dit zou ook een verklaring zijn voor het tegen de verwachting ingaan van de resultaten bij H2. Proefpersonen zijn wat betreft persoonlijke financiële gevolgen dus meer beïnvloed door de economische gevolgen die worden besproken in het conflict frame dan in het economic consequences frame. Voor eventueel vervolgonderzoek is het dus van belang om nog strikter te kijken naar de gekozen formulering van de frames.

Hopelijk biedt dit onderzoek dan ook weer een aanknooppunt voor verder onderzoek. Behalve aan de hierboven besproken punten kan er verder nog gedacht worden aan het testen van meerdere combinaties van verschillende frames. Ook zou het interessant zijn om deze test meerdere keren af te nemen bij een vaste groep proefpersonen. Er zijn verschillende manieren om een dergelijk onderzoek op te zetten. Er kan gedacht worden aan variatie in de lengte van de periode. Doe je dit bijvoorbeeld een aantal keer op een dag dan zou dit een licht kunnen werpen op de invloed van korte intensieve blootstelling aan hetzelfde frame. Spreiding over een langere periode zou resultaten op kunnen leveren over de invloed van nieuwsfrequentie. Ook zou de invloed gemeten kunnen worden binnen proefpersonen wanneer er meerdere metingen plaatsvinden. Hierbij kan ook weer gevarieerd worden in het aanbieden van de frames. Bied je bijvoorbeeld proefpersonen hetzelfde frame aan met verschillende onderwerpen dan zou dit inzicht kunnen geven in de vraag of de invloed van framing afhankelijk is van het onderwerp. Dit zou kunnen worden vergeleken met het onderzoek van Lecheler et al. (2009) waarin de invloed van betrokkenheid bij een onderwerp wordt onderzocht op het effect van framing. Ook kan gedacht worden aan het variëren met frames binnen proefpersonen. Wanneer het onderwerp van het bericht constant is zouden de uitkomsten van dit onderzoek inzicht kunnen geven in de werking van framing. Kunnen attitudes verschillen per bericht of gaat dit geleidelijk? Heeft het eerst aangeboden frame meer effect dan de frames die daarna

aangeboden worden? Dit zijn allemaal vragen die in eventueel vervolgonderzoek onderzocht kunnen worden.

Dit onderzoek had als invalshoek de financiële crisis. Zoals al kort is aangehaald in de bespreking van de theorie, is het ook nog mogelijk om dit vanuit bijvoorbeeld marketing oogpunt naar dit probleem te kijken, hoewel het probleem in dat geval ook ten goede zou kunnen komen. Immers als je mensen een product wilt laten komen is het bevorderlijk als mensen een positieve attitude tegenover jouw product hebben. Ook het vertrouwen dat ze hebben in het product, maar bijvoorbeeld ook het merk en de verkoper speelt hierin een grote rol verwacht ik.

Naar de invloed van de media kan dus nog uitgebreid onderzoek gedaan worden. Ik hoop dat dit onderzoek een kleine bijdrage kan leveren aan de bestaande inzichten op het gebied van framing. Speciaal op de invloed van framing op de verwerking van de boodschap en uiteindelijk op het resultaat van al de boodschappen die we via de verschillende media te verwerken krijgen.

Bijlage 1: literatuur

Adler, P.S. (2001) Market, hierarchy, and trust: The knowledge economy and the future of social capitalism. In: *Organization Science* 12 (2), 215-234

Bachmann, R. (1999) Trust, power and control on trans-organizational relations. In: Working Paper No.129, ESRC Centre for Business Research

Capelle, J.N., (2002) Cynicism and social trust in the new media environment. In: *Journal of communications*, 229-241

Chan, S. (1997) Effects of attention to campaign coverage on political trust. In: *International journal of public opinion research* 9 (3), 286-296

Chong, D., Druckman, J.N. (2007) Framing theory. In: *Annual Review of Political Science* 10, 103-126

Eisen, M. (2006) Two-sided advertising: a meta-analysis. In: *International Journal of research in marketing* 23, 187-198

Glaeser, E.L., Laibson, D.I., Scheinkman, J.A., Soutter, J.L. (2000) Measuring trust. In: *The quarterly journal of economics*, 811-846

Hoeken, H. (1998), *Het ontwerp van overtuigende teksten. Wat onderzoek leert over de opzet van effectieve reclame en voorlichting.* Bussum, Coutinho.

Kleinnijenhuis, J., Fan, D.P. (1999) Media coverage and the flow of voters in multiparty systems: the 1994 national elections in Holland and Germany. In: *International Journal of public opinion research* 11 (3), 233-256

Kleinnijenhuis, J., Van Hoof, A.M.J., Oegema, D. (2006) Negative news and the sleeper effect of distrust. In: *Press/Politics* 11 (2), 86-104

Lecheler, S., De Vreese, C.H., Slothuus, R. (2009) Issue importance as a moderator of framing effects. In: *Communication research* 36 (3), 400-425

Semetko, H.A., Valkenburg, P.M. (2000) Framing European politics: a content analysis of press and television news. In: *Journal of communications* 50, 93-109.

Shah, D.V., Kwak, N., Schmierbach, M., Zubric, J. (2004) The interplay of news frames on cognitive complexity. In: *Human communication research* 30 (1), 102-120.

Valkenburg, P.M., Semetko, H.A., De Vreese, C.H. (1999) The effects of news frames on readers thoughts and recall. In: *Communication Research* 26, 550-569.

De Vreese, C.H. (2004) The effect of frames in political television news on issue interpretation and frame salience. In: *Journalism & mass communication Quarterly* 81 (1), 36-52.

Bijlage 2: Nieuwsberichten

Uw mening over de financiële crisis

Allereerst wil ik u hartelijk bedanken dat u mee wilt werken aan dit onderzoek.

Met dit onderzoek willen wij uw mening weten over de huidige financiële situatie in Nederland. U krijgt straks een nieuwsbericht te lezen over 1 van de mogelijke maatregelen die genomen moet worden om de financiële crisis tegen te gaan. Dit nieuwsbericht zal worden gevolgd door een aantal vragen en stellingen over het betreffende onderwerp.

Ik wil u vragen om het nieuwsbericht rustig door te lezen om zodoende weer goed op de hoogte te zijn van het betreffende onderwerp. Vervolgens kunt u uw mening geven door aan te geven in welke mate u het eens of oneens bent met een aantal stellingen.

Deze vragenlijst zal volledig anoniem worden verwerkt en heeft alleen doel binnen dit onderzoek. Uw antwoorden zullen dus nergens anders voor gebruikt worden.

Versie: Ec1

Verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar

Het kabinet wil de pensioengerechtigde leeftijd verhogen van 65 naar 67 jaar. Deze maatregel is volgens het kabinet nodig om de enorme schuldenlast die is ontstaan tijdens de financiële crisis aan te pakken. Met het plan zoals het er nu ligt zal de verhoging in 2035 definitief zijn.

Hoe een verhoging van de AOW-leeftijd ook tot stand komt, de Nederlandse burger zal in ieder geval een deel van de rekening van de financiële crisis moeten betalen. Hij moet niet alleen twee jaar langer doorwerken en dus ook premies betalen, ook kan hij twee jaar minder lang van zijn pensioen genieten. Bovendien zal hij pas twee jaar later aanspraak kunnen maken op bijzondere voorzieningen zoals de 65+-pas. Ook van het recht op bijzondere aftrekposten, zoals een hoger bedrag aan buitengewone lasten voor chronische ziekten, zal pas twee jaar later gebruik gemaakt kunnen worden.

Als de AOW-leeftijd verhoogd wordt, zullen er eerst nog een aantal obstakels uit de weg geruimd moeten worden. Op welke manier gaat de verhoging verlopen bijvoorbeeld. Er is het plan geweest om de verhoging in twee stappen uit te voeren. De AOW-leeftijd zou hierdoor eerst naar 66 en vervolgens naar 67 jaar gaan. Het plan dat er nu ligt gaat uit van een verhoging van een maand per jaar waardoor de AOW-leeftijd in 2035 op 67 jaar zal liggen. Ook is nog niet duidelijk voor wie de verhoging zou gelden. Mensen met “zware” beroepen zouden nog wel op hun 65^e met pensioen mogen, maar dan moet eerst de vraag beantwoord worden wat er precies verstaan wordt onder zware beroepen. Het zou hier gaan om fysiek zware beroepen die een aanslag op het lichaam vormen. De vraag is alleen op welke manier deze indeling gemaakt moet worden. Stratenmaker kan misschien lichamelijk een zwaar beroep zijn, maar wie zegt dat het lichaam daar zwaarder onder lijdt dan dat van iemand met een stressvolle baan als beursmakelaar.

Nu Nederland wordt geregeerd door een demissionair kabinet zal een verhoging van de AOW-leeftijd voorlopig nog niet ingevoerd worden. Een voordeel hiervan is dat er nu extra de tijd is om de maatregel nog eens goed te onderzoeken. Mocht de verhoging van de AOW-leeftijd daadwerkelijk ingevoerd worden dan is dit na uitvoerig onderzoek hopelijk op een manier die rekening houdt met de belangen van alle betrokken partijen.

Versie: Ec2

Verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar

Het kabinet wil de pensioengerechtigde leeftijd verhogen van 65 naar 67 jaar. Deze maatregel is volgens het kabinet nodig om de enorme schuldenlast die is ontstaan tijdens de financiële crisis aan te pakken. Met het plan zoals het er nu ligt zal de verhoging in 2035 definitief zijn.

Als de AOW-leeftijd verhoogd wordt, zullen er eerst nog een aantal obstakels uit de weg geruimd moeten worden. Op welke manier gaat de verhoging verlopen bijvoorbeeld. Er is het plan geweest om de verhoging in twee stappen uit te voeren. De AOW-leeftijd zou hierdoor eerst naar 66 en vervolgens naar 67 jaar gaan. Het plan dat er nu ligt gaat uit van een verhoging van een maand per jaar waardoor de AOW-leeftijd in 2035 op 67 jaar zal liggen. Ook is nog niet duidelijk voor wie de verhoging zou gelden. Mensen met “zware” beroepen zouden nog wel op hun 65^e met pensioen mogen, maar dan moet eerst de vraag beantwoord worden wat er precies verstaan wordt onder zware beroepen. Het zou hier gaan om fysiek zware beroepen die een aanslag op het lichaam vormen. De vraag is alleen op welke manier deze indeling gemaakt moet worden. Stratenmaker kan misschien lichamelijk een zwaar beroep zijn, maar wie zegt dat het lichaam daar zwaarder onder lijdt dan dat van iemand met een stressvolle baan als beursmakelaar.

Hoe een verhoging van de AOW-leeftijd ook tot stand komt, de Nederlandse burger zal in ieder geval een deel van de rekening van de financiële crisis moeten betalen. Hij moet niet alleen twee jaar langer doorwerken en dus ook premies betalen, ook kan hij twee jaar minder lang van zijn pensioen genieten. Bovendien zal hij pas twee jaar later aanspraak kunnen maken op bijzondere voorzieningen zoals de 65+-pas. Ook van het recht op bijzondere aftrekposten, zoals een hoger bedrag aan buitengewone lasten voor chronische ziekten, zal pas twee jaar later gebruik gemaakt kunnen worden.

Nu Nederland wordt geregeerd door een demissionair kabinet zal een verhoging van de AOW-leeftijd voorlopig nog niet ingevoerd worden. Een voordeel hiervan is dat er nu extra de tijd is om de maatregel nog eens goed te onderzoeken. Mocht de verhoging van de AOW-leeftijd daadwerkelijk ingevoerd worden dan is dit na uitvoerig onderzoek hopelijk op een manier die rekening houdt met de belangen van alle betrokken partijen.

Versie: C1**Verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar**

Het kabinet wil de pensioengerechtigde leeftijd verhogen van 65 naar 67 jaar. Deze maatregel is volgens het kabinet nodig om de enorme schuldenlast die is ontstaan tijdens de financiële crisis aan te pakken. Met het plan zoals het er nu ligt zal de verhoging in 2035 definitief zijn.

Zoals elk voorstel kan ook dit voorstel rekenen op voor- en tegenstanders. De voorstanders leggen de nadruk op de vergrijzing. Partijen als het CDA en de PvdA wijzen naar het alsmat ouder worden van de bevolking, terwijl de grens van 65 jaar al jaren onveranderd is. Zonder een verhoging van de AOW-leeftijd is het volgens deze partijen in de toekomst niet mogelijk een pensioen voor iedereen te garanderen. Tegenstanders zoals de SP en de PVV vinden het vooral belangrijk dat er niet wordt onderhandeld over een verworven recht waar jaren voor is gevochten. Ook denken zij dat vooral de lage inkomens en mensen met zware beroepen getroffen zullen worden door de maatregel.

Als de AOW-leeftijd verhoogd wordt, zullen er eerst nog een aantal obstakels uit de weg geruimd moeten worden. Op welke manier gaat de verhoging verlopen bijvoorbeeld. Er is het plan geweest om de verhoging in twee stappen uit te voeren. De AOW-leeftijd zou hierdoor eerst naar 66 en vervolgens naar 67 jaar gaan. Het plan dat er nu ligt gaat uit van een verhoging van een maand per jaar waardoor de AOW-leeftijd in 2035 op 67 jaar zal liggen. Ook is nog niet duidelijk voor wie de verhoging zou gelden. Mensen met "zware" beroepen zouden nog wel op hun 65^e met pensioen mogen, maar dan moet eerst de vraag beantwoord worden wat er precies verstaan wordt onder zware beroepen. Het zou hier gaan om fysiek zware beroepen die een aanslag op het lichaam vormen. De vraag is alleen op welke manier deze indeling gemaakt moet worden. Stratenmaker kan misschien lichamelijk een zwaar beroep zijn, maar wie zegt dat het lichaam daar zwaarder onder lijdt dan dat van iemand met een stressvolle baan als beursmakelaar.

Nu Nederland wordt geregeerd door een demissionair kabinet zal een verhoging van de AOW-leeftijd voorlopig nog niet ingevoerd worden. Een voordeel hiervan is dat er nu extra de tijd is om de maatregel nog eens goed te onderzoeken. Mocht de verhoging van de AOW-leeftijd daadwerkelijk ingevoerd worden dan is dit na uitvoerig onderzoek hopelijk op een manier die rekening houdt met de belangen van alle betrokken partijen.

Versie: C2**Verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar**

Het kabinet wil de pensioengerechtigde leeftijd verhogen van 65 naar 67 jaar. Deze maatregel is volgens het kabinet nodig om de enorme schuldenlast die is ontstaan tijdens de financiële crisis aan te pakken. Met het plan zoals het er nu ligt zal de verhoging in 2035 definitief zijn.

Als de AOW-leeftijd verhoogd wordt, zullen er eerst nog een aantal obstakels uit de weg geruimd moeten worden. Op welke manier gaat de verhoging verlopen bijvoorbeeld. Er is het plan geweest om de verhoging in twee stappen uit te voeren. De AOW-leeftijd zou hierdoor eerst naar 66 en vervolgens naar 67 jaar gaan. Het plan dat er nu ligt gaat uit van een verhoging van een maand per jaar waardoor de AOW-leeftijd in 2035 op 67 jaar zal liggen. Ook is nog niet duidelijk voor wie de verhoging zou gelden. Mensen met “zware” beroepen zouden nog wel op hun 65^e met pensioen mogen, maar dan moet eerst de vraag beantwoord worden wat er precies verstaan wordt onder zware beroepen. Het zou hier gaan om fysiek zware beroepen die een aanslag op het lichaam vormen. De vraag is alleen op welke manier deze indeling gemaakt moet worden. Stratenmaker kan misschien lichamelijk een zwaar beroep zijn, maar wie zegt dat het lichaam daar zwaarder onder lijdt dan dat van iemand met een stressvolle baan als beursmakelaar.

Zoals elk voorstel kan ook dit voorstel rekenen op voor- en tegenstanders. De voorstanders leggen de nadruk op de vergrijzing. Partijen als het CDA en de PvdA wijzen naar het alsmaar ouder worden van de bevolking, terwijl de grens van 65 jaar al jaren onveranderd is. Zonder een verhoging van de AOW-leeftijd is het volgens deze partijen in de toekomst niet mogelijk een pensioen voor iedereen te garanderen. Tegenstanders zoals de SP en de PVV vinden het vooral belangrijk dat er niet wordt onderhandeld over een verworven recht waar jaren voor is gevochten. Ook denken zij dat vooral de lage inkomens en mensen met zware beroepen getroffen zullen worden door de maatregel.

Nu Nederland wordt geregeerd door een demissionair kabinet zal een verhoging van de AOW-leeftijd voorlopig nog niet ingevoerd worden. Een voordeel hiervan is dat er nu extra de tijd is om de maatregel nog eens goed te onderzoeken. Mocht de verhoging van de AOW-leeftijd daadwerkelijk ingevoerd worden dan is dit na uitvoerig onderzoek hopelijk op een manier die rekening houdt met de belangen van alle betrokken partijen.

Bijlage 3: Vragenlijst

Leeftijd:

.....

Geslacht:

.....

Hoe vaak per dag bekijkt u het nieuws? (Dit mag op tv zijn maar ook op Internet of in de krant)

- 0 tot 1 keer
- 2 tot 4 keer
- 5 tot 7 keer
- 8 tot 10 keer
- 10 keer of meer

Hoeveel tijd bent u hier per dag aan kwijt in minuten?

.....

Op dit moment kan ik mij het best identificeren met de volgende politieke partij:

- PvdA
- CDA
- VVD
- D66
- GroenLinks
- ChristenUnie
- PVV

Anders nl.:

Nu volgen een aantal stellingen. Geef op de schaal van 1 t/m 7 aan in hoeverre u het eens bent met de stelling.

1. Ik volg het politieke nieuws op de voet.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

2. De pensioengerechtigde leeftijd moet 65 jaar blijven.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

3. Ik zie de financiële toekomst van Nederland zonnig tegemoet

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

4. Ik verwacht meer te besteden te hebben als Nederland uit de financiële crisis is.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

5. Ik heb vertrouwen in de politiek.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

6. Ik volg het nieuws rond de verhoging van de AOW-leeftijd op de voet.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

7. Ik vind een verhoging van de AOW-leeftijd een goede maatregel.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

8. De Nederlandse economie zal zich snel herstellen.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

9. Alle mogelijke oplossingen moeten overwogen worden wanneer er gezocht wordt naar oplossingen voor de financiële crisis.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

10. Ik verwacht persoonlijk voorlopig nog veel nadeel te hebben van de financiële crisis

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

11. Ik verwacht dat de volgende kabinetten de financiële crisis met succes zullen bestrijden.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

12. Ik vind het belangrijk dat het kabinet niet bezuinigt op verworven rechten zoals de AOW-leeftijd.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

13. Ik verwacht weinig problemen in mijn eigen financiële toekomst.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

14. Ik volg het economische nieuws op de voet.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

15. De AOW-leeftijd moet verhoogd worden.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

16. Mijn vertrouwen in de politiek is sterk afgenomen.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

17. Nederland zal binnen 4 jaar uit de financiële crisis zijn.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

18. De financiële crisis moet opgelost worden door degenen die de crisis veroorzaakt hebben.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

19. Ik zie het somber in met betrekking tot de financiële toekomst van Nederland.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

20. Mijn eigen financiële situatie zal snel verbeteren.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

21. Ik heb er vertrouwen in dat we een daadkrachtige regering krijgen die in staat is de financiële crisis te bestrijden.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

22. Ik draag graag mijn steentje bij als dat betekent dat Nederland daardoor sneller uit de financiële crisis is.

geheel mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 Geheel mee eens

Hartelijk bedankt voor uw medewerking aan dit onderzoek!

Bijlage 4: SPSS resultaten (CD-ROM)

